

جدید تیلگورزمیہ "نقاد شیعہ" چٹو "دا مشظوم سرانگی ترمیم

میڈی دھرتی میڈی لک

شاعر: جی۔ شیشندر شرما

مترجم: ممتاز حیدر ڈاھر

جدید تیگو رزمیہ "نادیشمونا پرجلو" دا
منظوم سرائیکی ترجمہ

میڈی دھرتی میڈے لوک

جی شیشدر شرما
ممتاز حیدر ڈاہر

ناشر

سو جھلا (اشاعتی ادارہ) بھٹہ واسی ضلع رحیم یار خان

سبھ حق را کہو میں ہیں

سلسلہ مطبوعات ۱۲

کتاب :	میڈی دھرتی میڈے لوک
مصنف :	جی۔ شیشند رثما
ترجمہ :	ممتاز حیدر ڈاہر
ناشر :	سو جھلا (شاعری ادارہ) بھٹہ واسن
کتابت :	یسین فخری
چھاپ گھر :	ہمدرد پرنٹنگ پریس ملتان
صفحے	۸۰
تعداد	ایک ہزار
پہلا ایڈیشن	۱۹۸۱ء
قیمت :	۱۰/- روپے

PDF By: Ehsan Awan

Cell No.: 0345-8711418 , 0302-7642151

میڈی دھرتی میڈے لوک

اُردو دے نامور نقاد

سین محمد علی صدیقی

دے

سرائیکی دے معتبر ادیب

سین محمد اسماعیل احمدانی

دے ناں

سلام ما برسانید ہر کجاہستند

میڈی دھرتی میڈی لوک

پیش لفظ

جب مشہور و معروف تیلگو شاعر شیشندر شرما کا طویل رزمیہ
”میری دھرتی میرے لوگ“ میری نظر سے گذرا تو یقین فرمائیے کہ میں تھوڑی دیر
کے لیے مستدر رہ گیا۔ شیشندر شرما کی اس نظم کا ترجمہ اختر حسن نے کیا ہے اور یہ
۱۹۷۶ء میں شائع ہوا۔

”میری دھرتی میرے لوگ“ اس لحاظ سے ایک منفرد نظم ہے کہ اس نظم کی ہر قسط
میں انسان اور فطرت کے مابین آویزش پر حیران و ششدر ہونے کی بجائے ایک ایسا
سردی نغمہ الاپا گیا ہے جس کی موسیقی نے فطرت کو اس درجہ متشخص کر دیا ہے کہ پتہ
پتہ بونا بوٹا کھیت کھلیان اور بدلتے موسم وہ سب کچھ ہے جو فطرت کے اس
نغمے کے راگ پر سرد ہنستے ہوئے اپنے وجود کا نذرانہ پیش کرتے ہوئے آگے جاتے
ہیں۔ یہاں تک کہ صرف وہ ارفع مقصد رہ جاتا ہے جس کے لیے زندگی مختلف
روپ دھارتی چلی جا رہی ہے۔

پاکستان کی خوش قسمتی ہے کہ شیشندر شرما کی یہ شہرہ آفاق نظم
پاکستان کی اہم زبان سرسینکی کے ممتاز و منفرد شاعر ممتاز حیدر ڈاہر کے ذریعے
وسطی پاکستان کے کھیتوں اور کھلیانوں تک پہنچ رہی ہے۔ ملتان اور بہاولپور
کے علاقہ اور آندھرا پردیش میں بیک گو نہ مناسبت بھی ہے۔ اور سرسینکی زبان
کے متعدد الفاظ سہروردی سلسلہ کے صوفیائے کرام کے ذریعے دکن کی علاقائی
زبانوں میں اس درجہ رچ بس گئے ہیں کہ دکن کی جس زبان کے لیے قدیم ”اردو“

میڈی دھرتی میڈے لوک

کانام تجویز کیا گیا ہے اُس کے خزانہ لغت میں سرائیکی الفاظ کی بڑی ریل پیل ہے۔ ویسے بھی نذیر لغاری۔ غلام حسین فخری مرتب سجاد اور ممتاز حیدر ڈاہر جیسے ادیبوں کا خیال ہے کہ یوں لگتا ہے جیسے یہ نظم سرائیکی علاقے کی لینڈ اسکیپ اور زندگی کی ترجمان ہے۔ اچھی اور اعلیٰ شاعری کی پہچان یہ ہے کہ وہ ایک مخصوص علاقہ کے روحانی اور جمالیاتی حُسن میں رنگی ہوئی ہوتی ہے۔ لیکن وہ اپنی انفر لایت کی وجہ سے ہر علاقہ کے ذہنوں کو متاثر کرتی ہے۔

تیلگو اور سرائیکی کے مابین لسانی رشتے قبل از آریائی دور پر محیط ہیں اور اب ممتاز حیدر ڈاہر نے شیشند شرمہ کی نظم ”میری دھرتی میرے لوگ“ کو سرائیکی جامہ پہنا کر جدید دور میں ان دو زبانوں کے مابین پائیدار دوستی کی ایک ایسی بنیاد رکھ دی ہے جو اپنی بے مثال طاقت اور نغمگی کے باعث دونوں زبانوں کے لئے قابل فخر ہوگی۔ ممتاز حیدر ڈاہر سرائیکی زبان کے صفِ اول کے شاعر ہیں۔ انہوں نے بہت کم عرصے میں اپنی زبان کی شاعری میں لازوال مقام پیدا کر لیا ہے۔ ممتاز حیدر ڈاہر کا ترجمہ اس درجہ رواں دواں اور مؤثر ہے کہ پاکستان کی دیگر زبانیں بھی متاثر ہوئے بغیر نہ رہ سکیں گی۔

”میری دھرتی میرے لوگ“ ہر لحاظ سے بین الاقوامی اہمیت کی نظم ہے۔ اس نظم کا سرائیکی ترجمہ بلاشبک و شبہ تخلیق کا درجہ حاصل کر چکا ہے۔ اور اس میں مشہور تیلگو رزمیہ کی زبردست تخلیقی قوت اور فکری پختگی سرائیت کر گئی ہے اور سرائیکی شاعری کے دلدادگان یقینی طور پر فخر کریں گے کہ ان کی زبان اس درجہ مکمل اور جامع ہے کہ تیلگو جیسی ترقی یافتہ زبان کی اعلیٰ پایہ کی شاعری کے تقاضوں پر نہ صرف پوری اُتری ہے بلکہ وہ وسعت بیان کے معاملے میں کسی زبان سے پیچھے نہیں ہے۔ ممتاز حیدر ڈاہر نے مندرجہ ذیل ابتدائی سطروں کا ترجمہ اس قدر خوبصورت اور بھرپور

میڈی دھرتی میڈے لوک

انداڑ سے کیا ہے کہ ہم داد دیئے بغیر نہیں رہ سکتے۔

سحر کے افق سے ایک ہاتھ اٹھتا ہے پورب کنوں ہک تھتھ اُبھر دے
وقت کے مزدور کا ہاتھ وقت دے مزدور دانستھ
کشتِ حیات کے خون پسینے میں ڈوبا ہوا جیڑھا دھرتی زندگی دی رتے پگھر وچ جھباروں ہے

اور سیندور چھڑکا ہے اتے سیندور چھڑکیندے
دُور دُور کی پرچھائیوں پر پریرے دے پچھانوئیں تے
آنکھ کھلتے ہی میں اپنی چھوٹی سی کھرکی سے میں جاگن سیتی پاری کھول تے

صبح کا سلام بھیجتا ہوں ڈینہہ دا سلام اہاں
ہواؤں میں تیرے ہوئے بادلوں پرندوں کو ہوائیں وچ ترے بدلین تے پرندیں کوں
اور اپنی ٹھنڈی سانس پھینکتا ہواؤں کی طرف آتے میں اپنا ٹھنڈا ساہ انہاں ڈے سٹیندا ماں
کہ اُن کے پنکھ ہی تو سارے خواب ہیں میرے انہاں دے پکھ ہی تاں خواباں ہیں میڈے
اور بانٹ لیتا ہوں سورج کے پیارے تحفے ونڈینداں سمجھ دی پیاری سوکھری
اپنے دن — کوہن کے ساتھ ڈینہہ — کوں انہاں دے گڈ

یہ اس عظیم الشان نظم کی حیران کن ابتدا ہے۔ اور ممتاز حیدر ڈاہر ترجمے کے
چیلنج سے بڑی کامیابی کے ساتھ عہدہ برآ ہوئے ہیں۔ آخر اس نظم کی منزل کیا ہے؟
آئیے ہم مندرجہ ذیل سطروں پر سر دھنیں،

میں اپنے چوڑے گیتیں دے نال

ایں دیں کوں ایجھی سمجھ تے ایجھی بولی ڈیاں

جیڑھی جنگلیں دے پیٹوں سکھی ہم

تے امدڑ نسلان میڈے نفلیں دیاں وارث ہو مین

تے گیت میڈے صرف دیسیں واسطے تے قومیں کیئے وقف ہو مین۔

میڈی دھرتی میڈے لوک

شاید یہی جذبہ ہے جو اس نظم کے ترجمے کا محرک بنا ہے۔ اپنی قوم کی خیر خواہی کا جذبہ
یقینی طور پر نغمہ آور جذبہ ہے اور ممتاز حیدر قابل صد مبارکباد ہیں کہ انہوں نے
اس ترجمہ بلکہ تخلیق کے ذریعے اپنی زبان اور اپنی قوم کی قابل قدر خدمت انجام دی
ہے۔ دوسری زبانوں کے قابل قدر ادبی سرمائے کی اپنی زبان میں منتقلی کی اہمیت سے
صرف وہی شخص انکار کر سکتا ہے جو روشنی اور اندھیرے کے امتیاز سے قاصر ہو۔
بہر حال یہ نظم بہت سے سوالات کا جواب بھی ہے اور بذات خود ایک سوال
بھی جس کا جواب ہم سب پر فرض ہے۔

محمد علی صدیقی
کراچی

میڈی دھرتی میڈے لوک

ترجمہ تے اووی شعر دا۔ میڈے خیال اِچ ہک صبر آزما پرہوں نطیف جذبے دا تعافنا کریندے کیوں جو ایہہ ہک مشکل فن وی ہے تے دلچسپ فن وی۔ کہیں ہئی زبان دے تخلیقی تجربے دی باز آفرینی بنات خود ہک مشکل مرحلہ ہے۔ دل اُون تجربے دے لفظاں تے لسانی پرتاں کون ہئی زبان دا روپ رنگ ڈلیونا اوندے کولوں وی مشکل کم ہے۔ اوپرے لہجیاں تے اوپرے مزاج دا ادراک حاصل کر کے اونکوں اپنے مزاج تے لے وچ ڈھالنا تے وت ہک نامالوس ماحول تے اوپرے تہذیبی تناظر کوں ہک مانوس تے آزماتے ہوئے تہذیبی منظر نامے وچ پیش کرنا تہوں مشکل منزل ہے ہک ایجھے شاعر دے شعراں کوں اپنی زبان اِچ ڈھالنا، جیڑھا ہئی زبان بولیندے، ہئے ماحول اِچ رہندے تے ہک خاص مزاج تے شخصیت رکھیندے۔ ہک ایجھا تجربہ ہے جیڑھا تخیل، ادراک تے بھرپور تخلیقی صلاحیت دا تعافنا کریندے۔ اس واسطے میں آکھئے جو ترجمہ پرہوں صبر آزما ہے۔

وت ایندے نال نال میں اینکوں دلچسپ فن وی آکھئے۔ اوندی وجہ ایہہ ہے جو ترجمہ کرنا والا ڈوجھی زبان دے کلچر تے خود اپنی زبان دے تہذیبی رویاں دے درمیان نہ صرف اپنا تشخص گم کر ہندے بلکہ جیڑھی شخصیت دے فن دا ترجمہ کریندے۔ اُون کولوں مرعوب تھی کے اونکوں اپنے اُتے فوقیت وی ڈیندے۔ اپنی ذات دی نفی کر کے ہئے دی شخصیت کوں تلاش کرنا دلچسپ تجربہ ہے۔ ایہہ

میڈی دھرتی میڈے لوک

ہنسی گالھ ہے جو ایندے واسطے وسیع الظرفی، قیافی تے کھلے دل دی ضرورت ہے۔
 ایہ ترجمے کیوں کیتے ویندن؟ ہک وجہ تاں ایہ ہے جو ہنئے زبانان دے خزانے
 اپنی زبان اِچ منتقل کیتے وِچن تے ڈوجھا سبب ایہہ جو بنیادی انسانی جذبے۔
 محبت، رقابت، نیکی، بدی، حسد، حریت۔۔۔ ہک حد تئیں یکساں ہوندن۔ ماحول
 تے سیاسی، سماجی، اقتصادی اقدار دا اثر انہاں دی نوعیت وِچ تھوڑا جھہساں
 فرق وی پیندے پر انہاں دی بنیادی شکل فی بدلی۔ اس واسطے ترجمہ کرن والے
 شاعر تے ادیب اصل وِچ ڈوجھے انساناں وِچ بنیادی جذباں دی مشترک
 قدراں تلاش کریندن۔ آزادی تے حریت دا جذبہ ہک ایجھا مشترک ورثہ ہے
 جیڑھا لاطینی امریکہ دے لوکاں وِچ دی ملدے۔ افریقہ دیاں مظلوم قوماں وِچ وی
 پاتا ویندے تے ایشیادے محکوم تے استحصال زدہ معاشریاں اِچ وی موجود
 ہے۔ ظاہر ہے کہیں دے زخم دی ٹپیں اوہو محسوس کر سگدے جئیں خود او زخم
 کھا دا ہووے۔ ظلم دے ستم تے جبر دی داستان جتھاں دہی رقم تھئی ہے۔ اونکوں
 سب توں زیادہ مظلوم قوماں محسوس کیتے تے انہاں قوماں دے درد مند شاعراں
 تے ادیبان نے اونکوں اپنی درد بھری چیخ دا حصہ بٹائے۔ ایہہ چیخ کڑاٹ بن
 کے انہاں دے تخلیقی تجرباں اِچ رچ گئی ہے۔

اس سلسلے اِچ ہک آخری گالھ ایہہ ہے جو ساڈی قومی زبان ہووے یا
 علاقائی زبانان ملی تیکر انہاں وِچ عالمی ادب دا خزانہ ہوں گھٹ منتقل تھئے۔ سرائیکی
 زبان جیڑھی وطن عزیز دے وسیع تر قبے دے لوکاں دی بولی ہے، ہیاں زبانان دے
 ادب کوں اپنی زبان وِچ منتقل کرن دے معاملے وِچ پہوں پچھوں ہے۔ اس
 واسطے جیڑھے لوک ایندے اِچ ہیاں زبانان دے ضرورت کوں ترجمے دے ذریعے
 منتقل کریندن اوہوں وِڈی خدمت انجام پئے ڈیندن۔ اس لحاظ نال

میڈی دھرتی میڈے لوک

سئیں ممتاز حیدر ڈاہر جئیں ذہین، باشعور تے تخلیقی صلاحیتاں دے مالک
ایدا احساس کر کے جیڑھی خدمت انجام پئے ڈیندن او قابل قدر ہے۔

(۲)

سئیں ممتاز حیدر ڈاہر نے میڈی دھرتی میڈے لوک "دا ترجمہ محض سطر
سطرنی کیتا بلکہ پئے شاعر دے تخلیقی تجربے کوں تخیلی سطح تے محسوس کیتے
تے اوں تجربے دی باز آفرینی دے بعد اونکوں اپنے تخلیقی تجربے دا حقہ
بٹائے۔ اس لحاظ نال ایہہ محض ترجمہ نہیں رہندا بلکہ مترجم شاعر دا تخلیقی تجربہ بچ
ویندے۔ غالب جئیں وڈے شاعر نے وی فارسی شاعراں توں مضمون تے خیال
گھن کے اونکوں اور جنل تجربہ بٹاکے پیش کیتا۔ اٹھوں تیکر کہ انہاں کوں
ترجمہ دانناں وی نہیں ڈتا ویندا۔ میں تاں اینویں آکھساں جو ممتاز حیدر ڈاہر
دا ایہہ ترجمہ دی ہک اور جنل تخلیقی تجربہ ہے۔

"میڈی دھرتی میڈے لوک" ہک صوبی نظم دا ترجمہ ہے، جیڑھی
اصل وچ تیلگو زبان دے شاعر نے تیلگو زبان وچ لکھی ہے۔ اٹھ ابواب
تے مشمل ایہہ طویل نظم ہک داستان وی ہے، حریت تے آزادی دا گیت وی ہے
ہک توجہ وی ہے تے ہک ڈراما وی، اپنی دھرتی تے اپنے لوکاں دی محبت دا درد
ہر آؤں شاعر کوں ہوندے جیڑھا قومیت تے انسانیت دا دکھ محسوس کر سگدے
اس تناظر وچ تخلیقی کائنات کولوں لاکے اچ دے دور تئیں طویل ارتقاء دی
پوری کہانی ہے۔ بدلے ہوئے سماج، تغیر پذیر قدراں تے استحصال دی
ہک طویل داستان اس نظم وچ موجود ہے۔

ممتاز حیدر ڈاہر دا شعری وژن آفاق تے پھیلا ہوا محسوس تھیندے۔
اس وژن دے وچ ہر باریک کولوں باریک تجربہ وی سما ویندے۔ انہاں دا

میڈی دھرتی میڈھے لوک

خوردبین مشاہدہ ترجمے وچ وی بھر پور طریقے نال حصّہ گھندے تے اصل
تجربے دی روح کوں سرائیکی وچ منتقل کر ڈیندے۔ ایں واسطے میں ایہہ
گالھ و ثوق نال آکھی ہے جو ایہہ تجربہ اور جنل معلوم تھیندے۔ ذرا انہاں
مرعیاں تے نظر پاؤ ترجمہ فی اور جنل لگدین :

سمندر مس دی شیشی ہن

جنہاں کوں دھرتی ورتیندی ہے اپنے عشق دے قصے لکھن کٹ

حرف، جیویں زرد ریشے شاہیں، تہذیبیں دے کیتے

علم و حکمت واسطے ہن

جن کوں انہاں شیشیں دے وچوں

سوائیں اڈراتے گھن آمدین

اتے پڑھڑیاں سوائیں شہریں دے وچ ڈیوے پلیندیاں ہن

چلیندیاں رہندیاں ہن او اپنا سگہ دیس اُتے

آدمی دے رزمیہ قصے وی ہیں مس نال لکھیے گن

دھرتی دے سولاں کوں اپنے سول بٹاکے تے اپنے لوکاں دے

ڈکھاں دا لہو پی کے شاعر نے جیڑھا درد اپنی شاعری وچ بھریئے او سو درد

سا کوں وی محسوس تھی سگدے پر شرط ایہہ ہے جو جذبیاں دی آواز سٹن

تے لہو رووٹاں دا جیوڑا سا ڈے اچ ہووے۔ ممتاز حیدر ڈاہر کول تاں ایہہ

حوصلہ ہے۔ ایہا وجہ ہے جو انہاں اپٹیاں انگلیں وکار کیتن۔ دل کوں لہو

ڈلائے تے تخلیقی عمل دا کرب سیہے۔ تے اوندے بعد زخمی جذبیاں کوں

سرائیکی جتیں مٹھی زبان وچ رچاکے ”درداں دی ماری دلڑی علیل اے“ دا

عنوان بٹا ڈتے۔

میڈی دھرتی میڈے لوک

ایہہ نظم جذبیان دی زبان ہووٹ لے باوجود داخلیت دروں بینی
 داسا ہیکارنی بی بلکہ خارجی حقیقتاں، تاریخی عوامل تے سماج دے جدتیا تے
 عمل دابک ایچھا آئینہ بن کے سامنے آئے جیندے وچ اساں اپنی دھرتی
 تے اپنے لوکاں دے علاوہ سامنے دی زندگی دیاں محرومیاں بد نصیبیاں
 تے دکھاں دی تصویر وی ڈیکھ سگدے ہیں۔

او، جیڑھے ہل چلیندے ہیں
 تے دھرتی کون کھویندن ماس اپنے تن دا
 جیڑھے اونکوں سینے نال لیندے ہیں
 تے اوندے دل دی دھک دھک سٹدے ہیں
 تے اپنے رت پگھر دے نال
 مکھن تے پیر آنکے اونکوں گولا بٹیندے ہیں
 اٹھی پہرا اپنے ہالیں والکے
 نازک پودئیں دی راکھی کریندے ہیں
 وِلا او جیویں جیویں ودھدے ویندے ہیں
 انہاں دی ہر مہکتے ترڑکوں اپٹیں اکھیں لے اندر وسیندن
 ول جیڑھے ویلے انہاں دے
 ڈینہاں راتیں ڈٹھے ہوئے خوابیں دے پھل
 انہاں دی رت پگھر دے ایہہ پچڑے نسر امین
 انہاں تے سٹے نچدے ہیں
 تاں انہاں کولوں نکھرٹن واسطے مجبور تھی ویندے ہیں
 ہتھ خالی

میڈی دھرتی میڈے لوک

ممتاز حیدر ڈاہر نے اس نظم دے فلسفیانہ مزاج کوں سادگی تے
 سامنے دی گالھ دا لباس پوا ڈتے۔ پہلے بند وچ "وقت" دی آواز
 ہے۔ میڈی دھرتی میڈے لوک "وچ وقت" دی تجسیم (PERSONIFICATION)
 کیتی گئی ہے۔ اوند اعمل تے اوندی حاکمیت کائنات دی ہر چیز تے
 ہے۔ ایہہ وقت دے مزدور دا ہتھ ہے جیڑھا سماجاں، تہذیبیاں تے
 دھرتیاں کوں حُسن عطا کریندے۔ جیڑھا ہمیش سفر وچ رہندے۔ پر
 اپنے دیس اِچ کلہا ٹردے، خالی ہتھ۔ خواہش دا جھنڈا چاکے۔
 اس نظم وچ اِچ دے سماجاں دی کہانی ہے۔ شیناں دے زہریلے
 ساہ، کاربن ڈائی آکسائیڈ اِچ ساہ گھندی کو جی تہذیب، آمرانہ نظاماں
 دی آویزش تے دھرتی دا استحصال ایہہ سب کچھ ساڈے سامنے دی
 دنیا دا ڈراما ہے۔ پرایں ڈرامے دا ڈراپ سین انقلاب تے بغاوت دی
 آواز ہے، جیڑھی ابھر کے آفاق تے چھا ویندی ہے۔ اس انقلاب تے
 بغاوت دی آواز دھرتی دے لوکاں کوں جگیندی ہے پی۔ تاں جو او
 اپنی دنیا خود پیدا کریں۔ ہک نویں دنیا جیندا خواب شاعر نے ڈٹھا اسی۔
 ممتاز حیدر ڈاہر دا ڈکشن انہاں دے تخلیقی تجربے دا حصہ
 بن کے ظاہر تھیندے۔ تجربے تے ہیئت دی ایہہ ہم آہنگی پووں گھٹ
 فنکاراں کوں نصیب تھیندی اے۔

ممتاز حیدر ڈاہر سرائیکی زبان دے لفظاں دیاں ساریاں
 پرتاں تے تہاں دی چنگی طرح پہچان رکھیندین۔ ایہا وجہ ہے جو انہاں
 دا شعری ڈکشن خوبصورت وی نظر آندے تے احساس دی بہترین
 ترسیل دا ذریعہ وی بن ویندے۔ لفظ تے معنی دا ایہہ میل ممتاز حیدر ڈاہر

میڈی دھرتی میڈے لوک

دے۔ ین ترچے وچ دی حُسن جگیندا نظر آندے۔ اسلوب دی ایہہ پختی
تے فن دا ایہہ شعور ممتاز حیدر پُراہر کون اچ دی کرائیکی شاعری دا
ہوں وڈا فنکار ثابت کریندے۔

میں وثوق نال آکھ سگداں جو میڈی دھرتی میڈے لوک
انقلابی شاعری وچ ہک اضافے دا سبب بنسی۔

(پروفیسر) اے۔ بی اشرف

چیرمین شعبہ اُردو

بہاؤ الدین زکریا یونیورسٹی

ملتان

۴۔ اکتوبر ۱۹۸۱ء

ممتاز حیدر ڈاھر

میڈی دھرتی میڈی ے لوک

پہلا باب

پورب کنوں ہک ہتھ اُ بھر دے
وقت دے مزدور دا ہتھ
جیڑھا دھرتی زندگی دی رت تے پگھر وچ جھپاروں ہے
اتے سیندور چھڑکیندے پریرے دے پچھا نوئیں تے
میں جاگن سیتی

ہاری کھول تے ڈینہہ دا سلام آہاں
ہوائیں اچ تر دے بدلیں تے پرندیں کوں
آتے میں اپنا ٹھڈا ساہ انہاں ڈے سٹیندا ہاں
انہاں دے پکھ ہی تاں خواب ہن میڈے
وندینداں سمجھ دی پیاری سوکھڑی
ڈینہہ کوں ————— انہاں دے گڈ

میں جایاں آن وچوں
آن واسطے جینداں

مرٹ دے بعد وی آن نال وچ کلساں
میں آواز تیں دے ٹکرتیں دے وچوں
گیتیں کوں اُ سریندا ہاں

جیویں ریت دے ڈرتیں توں بڈن کلرچ دے پیالے
انہاں دیاں طرزاں خلقیندا ہاں لہرا تے

میڈی دھرتی میڈے لوک

میں ساڑھیاں وڈا ہاں
 رنگیں دے خوابیں وچ رچے ہوئے سوتر توں
 اپنے وطن دتیں نینگریں کیتے
 تے اُن کوں زندگی دے پیلے دے وچ پوٹیں دے وانگ لہریاں
 جہازیں کوں بٹاتے میں سمندریں وچ اتاریا ہے
 جو اپنے دیس دے لوکیں دا جھنڈا ان تے لہراوے
 محل جھڑ وچ اُساریئے ہم تے خوابیں وچوں دگ گولیم
 میں دھرتی دتیں حدیں تے دشمنیں دے سینے اُتے
 اپنے جیوٹ نال اُچیاں اُچیاں کندھاں وی کھڑایاں ہن
 میں بھتیں کوں آوازاں، صورتاں، شکلاں ڈتیں
 آزاد کیتا ہے انہاں کوں چپ دی بندش توں
 حیاتی دتیں زمینیں کوں رکھیا ہم
 سوٹھپ کھڑا ہے جیئ کوں نم وٹیا اپنے ہتھیں دے نال
 کیڑھی نتے ہے دھرتی دے اُتے
 جیئ سر نوایا فی میڈے اگوت
 مگر ایہ ہتھ ہمیشہ خالی رہ گئے ہن

میڈی کوئی جام نہ ہئی گزری ہوئی تاریخ دے وچ
 تے نہ کوئی مقام میڈا
 اچ دی ڈنگی تاریخ اچ
 میں ہن کیوں ہدھے ہن؟
 دھرتی کوں کیوں رادھے؟ — خبر کیتھی

میڈی دھرتی میڈے لوک

میں جینا ہاں صفر دے وچ مگر دل وی سفروچ ہاں
 جو بندہ گردا پھر داؤن ہے
 جس دیاں پاڑاں پیریں وچ بدل گیاں ہن
 میں وٹ رہواں ہاتاں ہر سال میں تے چیتر آوے ہا
 بنیا ہاں آدمی جس ڈینہہ دا
 دھرتی دیاں بہاراں میں توں کھسیاں گن
 میڈے پلپٹ کنوں وٹ پھٹدے ہن — دگ ٹر دے پے ہن
 خوشی توں شہریں تے وستیں دا چولے انگ فی ماندا
 مگر میں اپنے دیس اچ کلھا ویندا پیاماں — خالی ہتھ
 میڈا اپنا اتھاں کجھ نی چھڑا یادیں دا نک گھوڑھ میڈے پچھوں
 تے میں این گھوڑ دا سالار ہاں کلھا
 تے میڈی بھڑکدی ہوئی گاڑھی خواہش ایندا جھنڈا ہے
 ہوائیں وچ بھر کدا ہویا

لحظے وقت دے کچھ لگ نہیں ہوندے
 ایہو جال لحظہ وی امدا ہے
 جیڑھا آدمی دی زندگی دا فیصلہ کن موڑ بن ویندے
 میں اپنے آپ کوں بے عملی دی این گھائی چپ اچ
 پور نم سگدا
 میں اوں ویلھے کوں ٹھڈے ساہیں دے ہتھ وچ نہ ڈیساں
 جیڑھا میکوں سڈ مریندے
 یاد رکھو!

میڈی دھرتی میڈے لوک

زندگی جیڑھی پہاڑیں تے سمندر میں نال بُردی ہے
وڈے طوفانیں دے وی اوندے اگوں ساہ مُک دیندن
حیاتی دی ایہہ سب چھک تان تان
بس بھنگدیں مکھنیں دے وانگ
ڈیکھو! ڈیکھو!
سجھ پگھر دا جام پی تے پیا پھر گے
سوچھے دیاں آٹ پگنت ڈاٹریاں ستھوڑے پیا کھنڈیندا ہے
ایہہ وحشی ہوائیں
جیڑھیاں جو ہن تاریخ دے ہر باب وچ اُڈ دیاں پیاں ہن
میں اتہاں ظالم ہوائیں دے جھولیں دے وچ
وٹ دتیں لامیں وانگ ڈکرا کنبداءم رہ سگدا
میں توں نہ پچھو اچھا ہے کیوں میکوں؟
سمندر توں پچھو جو اونکوں کیا دی بے قراری ہے
تساں میں توں ایہہ پچھو جو اتنا کا وریل کیوں ہاں؟
جواب ایندا تساں طوفان توں منگو
تساں ایہہ جان گھنو وقت میڈا کاغذ
جئیں تے میں آدم جائیں دے کیتے
اپنے خوابیں دا جیڑھا منشور لکھداں
اون تے اپنے خون دے دستخط کریندا ہاں
آتے بندے دے اندروں دیہہ طاقت کون کڈھیندا ہاں
اونکوں گھڑتے ایں دھرتی تے کھڑا ڈینداں
جبکہ میڈی خودی چپکی

میڈی دھرتی میڈے لوک

تاں دل ویلے دی ریڑھ آلی ہڈی کوں بھور کر ڈیے
 فلک کوں چیرتے دھرتی تے نواں دُور سٹ ڈیے
 جیڑھا انسان دی اُتھل پتھل دی بھاؤ سیے
 تتی تتی گاڑھی رت دی شکل بن تے
 وستی وستی دے گلی کوچے دے وچ دہسے
 سمندر دی شکل انسان کوں ڈیے
 اتے گجرا ہویا طوفان کر ڈیے
 میں اپنے چوڑے گیتیں دے نال
 ایں دیس کوں ایجھی سمجھ تے ایجھی ہولی ڈیساں
 جیڑھی جنگلیں دے پیٹوں سکھتی ہم
 تے امدڑ نسلان میڈے لفظیں دیاں وارث ہوسن
 تے گیت میڈے صرف دیس واسطے تے قومیں کیتے
 وقف ہوسن

گز دے سال دا اپریل ہک نیں وانگوں ویہہ گیا ہے
 خبرنی رُل تے کیرھے باغیں وچ سم گئی ہئی
 پر رُت جیترو دی
 ہک امب دے وٹ دی گول دے وچ
 میڈے گھر دے تال دلے باغ دے وچ آگئی
 ایں دنیا دی ہر ہک چیز و ہندڑ ہے
 مگر ول امدیء — ول ول
 گولیندی حُسن کوں — لامیں دے وچ پتیریں دے پھپھوں

میڈی دھرتی میڈے لوک

تے نظر دے ہن میکوں پکھائیں دے پیرے
ایہہ نشان ان لفظیں دے ہن
جیڑھے پچھلے سال اڈ گئے ہن
میڈے تھکے تڑتے پندھ راج کنڈیرے دا پچھانواں میڈا میخانہ
تے اونڈی لام توں کڑیا ہویا پھل میڈا مہمان
ایہہ موسم چیترا دا ہے
خواب پہلا — سال دا
جس وچ میں پچھلے پیرے سینے دے وانگوں
اپنی دھرتی دے بدن تے ٹردا ہاں
دھرتی دے جنگلیں نال ہی نت میں کچیندا ہاں
تنگج اپنا
اتے نہریں کوں پگ دے وانگ سرتے بدھ تے ٹردا ہاں
اونڈیاں قصداں رہیندا ہویا
دل وچ آس گھن تے ٹرداں
اپنے دیس دے گونگے پہاڑیں کوں گھڑی دی
جیڑھے صدیاں کولوں
اپنی شکل تے آواز کوں پاوٹ دی تانگھ راج ہن
اٹھیں، ہاتھیں تے شیریں.....
رہیں، مزدوریں، پورھنتیں، عاشقیں تے رزمیہ نظمیں دے وچ
جیڑھے انہاں دا تاج ہن
سمجھ امدا پایا ہے
ڈینہہ دتیں کرنیں نال لڈی ڈاندگاڈی وچ

میڈی دھرتی میڈے لوک

او وٹ
جیں پہلے پہلے میکوں تک تے ہنجوں کیریئے ہن
وسیندا پایا ہے پھل
ہن میڈے خوابیں دے سوٹھپ اٹے

○

میڈی دھرتی میڈے لوک

ڈوجھایاب

پھلیں دے سوٹ
تیڈا سنیہا ڈیون کیتے کھلے پن
پتیاں کھس کس کریدیاں پن۔ تیڈے سانگے
میڈی سک واسطے بے خواب راتیں لنگھدیاں پن
تارنیں بھریئے آسمان کون ڈہیں
تیڈے تے اپنے لوکیں وچ ونڈیئے ہوئے دل دے کٹھے
میڈنیں اکھیں ڈومشالیں وانگ
اپنے دیس کون تے تیکوں اندروچ وسایا ہے
تے سک دے اوں جزیرے کون گولیندین
جتھاں میڈے لوک
پھردن ریتلے من تے۔ خوشی وچ ٹپ
چریندن اپنے ڈنڈیں نال پھلیں دے مغز کون
سوئے جنگلی جانور وانگ
جتھاں میں۔ (جیویں) ہک طوفان
تیڈے سینے دے تھلیں کنوں بھج تے
سمندریں توں پنہ منگداں
جتھاں وستیاں میڈیاں ہک پے دے رے
رنگیں تے خوابیں دے وچ گالھیں کریندین

میڈی دھرتی میڈے لوک

جتھ میڈی دھرتی

سمندر دی ایہو جیہی چھل دے وانگوں تر پدی ہے
جیں جہازیں دا کڈاھیں بارنی چاتا
کرن جتھ ڈینہہ دی میڈے لوکیں دے خوابیں دی وستوں کوں
کڈاھیں خنجریں دی نوک تے کینھی رکھیندی
وچھیندا ہاں جتھاں میں آپ کوں پیلے دی صورت وچ
جو میڈی دھرتی دے ہال اوں تے کھیڈن — دھماں پاؤن
جانی!

جُل ہاں آپاں اُتھ جُلوں
جتھاں جو میڈے دیس دے دگ
چیترے پھلےیں وچوں پجدے ہوئے لنگھن
تے گھن ویندن میڈیں لوکیں کوں گاڈ تیں وانگ
تہواریں دے میلئیں تیں
میڈے جیوٹ دی ٹھاڈھل!

کیوں نکمتے بیٹھے رہووں — ہتھ تے ہتھ رکھ تے
جُلوں ڈاٹرئیں کوں چاتے فصل کپن دے ایں موسم وچ
اساں وی اپنے عظمت والے لوکیں تال جُل رکوں
کڈاھیں

شہریں دے شیطانی چڑاھیں وچ وخن توں ڈھیر پہلے
میں سمندر دی سنہری ریت تے

اپنا تھکیرا وچ لہیندا ہم — میں دھما ہم
پریرے دید والی حد کنوں

میڈی دھرتی میڈے لوک

دھرتیں تے دیسیں والے دھندلاٹ اراج
 اورنگون ۽ یاسنگار پور یا بنکاک
 یا پانی دا کوئی پیا وڈا ٹکڑا
 جیڑھا نیلم دے ونگ روپ اچ سمندر بن گے
 یا اسمانیں دے وچ اڈ دا ہو یا میڈا نیلا خواب ہے
 جیڑھا جو اپنے پر کھنڈاری
 آچا جیتی دھرتی دے اُتے ڈاٹھے
 دھرتی دی تحریر اراج

سمندر ایجھے ہن جیویں سہی کولن تے کلمے
 بھجیاں تہذیبیاں ذری جھٹ کھرتے تازہ ساہ گھنڈین
 کلمے، ہیفن تے سہی کولن انہاں دا پندھ کھنڈے ہن
 اتے ول نوئیں گھاٹھے تے نویں رنگ روپ دے نال
 تعارف ان دا نوئیں دھرتی والے ساحلیں دے نال
 تھیندا ہے

سمندر مَس دی شیشی ہن
 جنھاں کوں دھرتی ورتندی ہے اپنے عشق دے قصے لکھن کُن
 حرف، جیویں زرد ریشے شاہیں، تہذیبیں دے کیتے
 علم و حکمت واسطے ہن
 جن کوں انہاں شیشیں دے وچوں
 ہوائیں اڈار تے گھن امین
 اتے ہڈھڑیاں ہوائیں شہریں دے وچ ڈیوے پلندیاں ہن
 چلندیاں رہندیاں ہن او اپنا سکھ دیسیں اُتے

میڈی دھرتی میڈے لوک

آدمی دے رزمیہ قلعے وی ہیں کس نال لکھیے پگن
وقت خود انسان دی صحت دے کیتے
اوندیاں لکھیاں ہویاں تحریراں نگل ویندے
میں پرائے گیتیں کون کھا دے
تے اوندے مہنم نہ تھیون والے اعصار اگل چھوڑیم
اتے میں ہن نویں لفظیں داں بکھایاں
تے میں ہن گیت وڈاں
دید دی حدتوں پرے گجدے خلائے نال
سمندر پار دی اسمانی کھس کھس نال
ستار تیں توں اچی ان ٹک اچائی نال
اپنے اندر دتیں جھکاڑیں نال
جتھاں میڈے ہتھ نی پہنچ سگدے
ان عناصر نال
جیرھے میڈے عہد اچ رہن والیں کن ہن
اُن سو نہیں
پریرے انہاں شہریں توں جیرھے میکوں مہنم نی کر سگئے
ان جنگلیں توں وی پریرے
جتھاں میڈی آتما سیندی ہے بہہ اپنیاں امیدیاں
گول لیکے دے اوں خط توں دی پریرے
جیرھا سب خلقت کون کھٹے جوڑ دیندے
بشر دی اکھ وی اوندی بک کمان ای ڈیکھ سگدی ہے
اتے میں توں پریرے

میڈی دھرتی میڈا ے لوک

بچھ تے تچ ویدی ہے میڈی تر بھئی اکھ
صدیاں گذر گین تانگھ دے وچ ہے
میڈا نیلا سمندر

○

میڈی دھرتی میڈے لوک

تربجھا باب

جڈاں میں حیدر آبادوں نکل امداں
اتے کھلتی ہوا دے وچ ترٹ پئے وینداں
میڈی آتما کون کتنا سکھ ملدے
اینویں لگدے مہینیں بعد
میڈیں سوچیں دے وچ ساہ ول پئے گے
"اوں کو جھے شہر دئیں زہری ہوائیں وچ
اتنے ڈینہہ تئیں او کیویں جیندا رہیے؟"
ایہہ آکھ تے وٹ
ڈاڈھی شفقت نال بھاگل پیندے سن میکوں
جاگداں حیدر آبادی سویریں وچ میں ہک پھل دی طرح
تے اوندئیں سڑکیں دے اُتے
گھر گرتے میں ہک ہوکدا آتش فشاں لگداں
میں اپنے پانچے اُتے چاتے ٹردا ہاں
تے لستریندا ہاں
آزادی کنوں بچھے والی تہذیب کون تے شاعری کون
حیدر آبادی ڈیہاڑا جئیں کون
کہیں عادی بیمار آنگے اُگل ڈیندا ہے سڑکیں تے
ایہہ سڑکاں کتنیاں موزوں ہن — ادب سوچن دے کیتے

میڈی دھرتی میڈے لوک

ہر لحظے پچھوں سرکاری شکلاں ڈیکھتے
 میڈے اندردیاں ساریاں توپاں پھٹدیاں ہن
 تے ول بارود جیڑھے ویلے مکدا ہے
 تھکیرے نال جکڑیا سو یا میں
 ڈہداں نمائیاں اکھیں کرتے درختیں دے پاسے
 تے ول اہداں میکوں شاعری دی لوڑ کینھی
 میکوں ہک بم ڈیو
 ہزاراں زلزلے جتیں بم وچ ہوون
 خبرنی میں جیہے آتش فشاں
 بے کتنے ایں دھرتی اُتے ٹرے ودے ہوہن
 ایہہ سب کچھ ڈیکھدے ہوئے
 تے ایں کو جھی شکل دی تہذیب والے
 کاربن ڈائی آکسائیڈ ارج ساہ گھندے ہوئے
 ایہہ ون پھل کیوں ترڑیندین، گولیاں کیوں فی جمیندے؟
 ایہہ شہر ہک زہر دا پیالہ ہے
 جینکوں سیت ساڈی
 زوری ساڈے ستھیں دے وچ ڈے ڈتا ہے
 حکم ول ایہہ ہے جو میں پیواں اینکوں
 میڈے ستھے نشے تے سارے زہراں دے وچ
 بھریئے ہوئے ہن
 جتھاں میں اپنیاں دنیاواں ونجایاں ہن تے پاتیاں ہم
 حیاتی دی چھتی بھج دھرک دے وچ

میڈی دھرتی میڈے لوک

جتنھاں میڈا جیوٹ
منافعے گھاٹے دے ادھ وچ رہیا ہے جھوٹا
ایہہ سڑکاں ہن
جنہاں تے میں بھہدار یہاں بک چیکدے طوفان دے وانگوں
تے ڈہ پیاں اوں بیڑی وانگ
جیندے بادبان ترٹ گئے ہوون
پر میں تاں بک طوفان ہاں
تے ایہہ چرپ آلیاں صلاحیں میں منیندا رنم
میں ونیندا پیا ہاں — اپٹیاں یاداں گھن تے
اپنے زخمیں دے ملم دی گول دے وچ
جو حیاتی اتھاں کہیں کوں کاسٹھی بخشیدی
سڑیندی ہے او
بک بندے دی بھاڈے نال ڈو جھے کوں
اے سوہنی سُر والا پکھی!
اتھاں نہ گیت گا اپنے
اتھوں اڈ قچ توں
ساوے وچ پہاڑیں دی تلاش وچ

انسانیں دے شہر راج
توٹیں لکھاں لوک بھٹ بھٹ پے کریندن
حاکمیت وقت دی ہے

میڈی دھرتی میڈے لوک

تے چھڑا آواز دی ہوں دی سُئندی ہے
لکھاں انسانی آوازیں کوں چھڑیندی
شہر دی ہر بک گھڑی وچ
وقت دے بے عیب ہتھ دیاں پکیاں انگلیں ظاہر تھی تے
ظلم نال انسانی آوازیں دا گل گھٹ ڈنڈیاں رہندیں
آدمی دے سینے تے بک باز دے وانگے جھپٹدا ہے
مگر اتھ ان پہاڑیں وچ
نہ ڈینہہ ہن تے نہ تاریخاں اتے نہ کوئی ڈوجا آدمی ہے
وقت، جیں پیرا میڈا اتنے توٹیں جاتا ہے
انہاں ساوے ترچے تے رُنگدے ہوئے پہاڑیں وچ
تعاقب میڈے توں تھک تے ختم تھی گے
نرالے وٹ — انہاں توں وی نرالے پکھی
ایہہ سرنڈ تے کھل دیاں پہاڑیاں
تے انہاں دے دل دے وچ سُستی ہوئی گھاٹی چپ
اتھاں رُل ویندے ہن سارے
نئیندین حال چپ دا
وقت جیں وچ
چھوٹی جیہی مکتی دے والگوں پچس تے مروندا ہے
ایہہ جام ایجھے پھلیں دے وانگ لگدی ہے
جنہاں کوں ہن توں پہلوں کہیں نہ سنگھیا ہووے
اتھاں چوٹیاں درختیں دیاں چاڈ بیکھو
جنہاں کوں ہتھ تاں فی لاسگرے اکھیں دے نال چھوسگرین

میڈی دھرتی میڈے لوک

درختیں دیاں ایہہ چوٹیاں کینوس آسمان اُتے بُرش پھیرن
تے جھڑا ہک وڈیرا بھورا نکڑا
تالوں لنگھ ویندا ہے وڈیاں وڈیاں وکھاں چیندا ہویا
ہوا چوٹروں نیلے جیہے خلا ورج
ہولے ہولے

گل دے ساہ جُچن جُچن کرہیں باریک جیہا ہک حال وٹدی ہے
اٹ سو نہیاں خوشیاں دی طاقت

آدمی کوں راگ ورج تبدیل کر پیندی ہے
جیڑھا دسٹ لگدا ہے پہاڑیں تے پرندیں دے بدن ورج
نکلدے وقت دے مضبوط ہتھیں دی پکڑ توں
سادگی تے سچی آزادی دے نال

اپنے پریں تے کھڈا ہویا چھوٹا جیہا کیراوی تاں
تخلیق دے انعام دی چس چیندا ہے دھرتی دی حد ورج
جتھاں آکھیا پہاڑیں دا میندا ہے
کیراوی تاں انسان توں گھٹ فی
انسان دی مہیں

ذات، انا دا زور اتھاں مُک ویندا ہے
اوندا نشان ای باقی فی رسندا
چھڑا ہرہراتے مٹی کنوں بچی حیاتی کوں
اتھاں جیون دا حق ۽

میڈی دھرتی میڈے لوک

میں وقت کوں ہیں سانگے گھن آیاں پہاڑیں وچ
ول اونکوں مار چھوڑیا ہم

جڈاں میں بچ دے وچ ہم
میں تو نہیں ہک راگ پہنتا
میڈے اندر ایہ خواہش جاگ پی
پاہر نکل تے سمجھ آتے آسمان کوں ڈیکھاں
تے چپ دے تھل دے وچ حیرانگی دے رس کوں پیواں
میں وٹ بٹ تے اوندیں لامیں دے اندر
خواب وٹ دابٹن گیم
ول اپنے آپ دے وچ
راگ، رس، خوشبور لاتے پھل بنیم
جو خواب بٹ تے میں اُتے اپنے اندر دے بھید کھلنے ہن
خواب وچ میں تے کھلیا
دھرتی، ہوا، پانی ہکے عنصر دے کلمے جلوے ہن
تے میڈے اندر راج

انہاں تریہتیں داجوہر مطلق وی موجود
تے ول این سُدھ پوٹ دے بعد ہی
میں ہک لوں ترے بٹن گیم
میں پوپٹ بٹن گیم رنگیل پرلاتے
میں پیرا چاتے

میڈی دھرتی میڈے لوک

اپنی ذات دی گول اچ بھون لگ پیم
 میں پتی پتی وچ اتریم
 تے ہک آواز بٹ تے ہاہر نکم
 اپنے آپ کوں ہک پھل سمجھ تے کھا گدھم
 میں محی بٹ گیم
 تے اپنی ان کھٹ ہستی بھل تے
 نہ ڈھٹے ہوئے ساحلیں دے پاسے تر دا گیم
 میں ہک وٹ ہاں
 اتے ایہہ سارا کجھ میڈی حیاتی دا سفر ہے
 پت جھڑ میڈے پتریں دے اُتے زردی ملیندا ہے
 ہوا دے ستجہ وچ غر پوشاک میڈی
 جھیرے
 جو میڈے نگیج تے
 شب دے مقدس تریڑے چھڑ کیندی ہے
 تے میں — ہک وٹ ہاں
 جیڑھا تخت تے ہون دے بعد ہک بادشاہ دے وانگ
 شاہی سوکھریاں دیں پڑکدی دھرتی کوں بخشیندا ہاں
 ٹھڈی ٹھار چھاں دیاں سوکھریاں
 ڈنہہ اپنے خیال مجھورے جھڑ دے ٹکر دین دی شکل وچ
 نیلے آسمانیں تے اڈریندا ہے
 ہولے ہولے گھلدی ہوئی ہوا
 جیویں میڈے اعصاب دے وچ جان پیندی ہے

میڈی دھرتی میڈے لوک

لام دے وچ لڑکا پھل وٹ کنیں حیرانگی دے نال ڈھرے
 وٹ، جیڑھا زندگی دے ہک ان کھٹ دریا دے وانگ
 بُتھیاں پتیاں سٹ تے نویاں پتیاں پاتے کھڑے
 درخت دے ایں بھید تے
 لہڑا ہویا پھل منہ وچ انگلیں پانی کھڑا ہے
 ہوا دے لمس کولوں
 کر دے پتریں دی پھوار اچ تر کریندا ہے
 اوندی مستی تے سوٹھپ کوں اپنے اندر جذب کر گھندے
 شیت پھل وی ہک قلندر ہے
 جیڑھا زندگی دے ان سو نہیں بھیدیں کوں پاوٹ کیتے
 تپشیا دتیں جھکائیں تیں پہنچدے
 موت وچ او، زندگی کوں ڈیکھدا ہے
 نتاں کیویں موت اتنی سوہٹی لگدی
 ایہو اوندا بھارت گھر ہے
 ان گٹوایاں بہاراں وی اوں کلمے ننگے وٹ دی
 شان تے سوٹھپ کوں فی پاسگدیاں
 جیڑھا اپنے سارے پھل تے پتریں کوں بھلا ڈیندے۔
 آہا۔ میں سوٹھپ اچ تر کریندا پیالیاں
 میں مست آں
 کیہو جیہا وٹ ہے
 وقار سرکنوں پیریں توٹیں — ہک مستقل اکڑ
 کتھاں ہے بھیدیں دا

میڈی دھرتی میڈے لوک

لام دے وچ لڑکا پھل سوچ وچ ہے
لام توں ڈھونڈ کنوں پہلے اونکوں سُدھ پئے ویندی ہے
جو اُوں وٹن دلنچ تاں اوندے اپنے اندر وچ ہے
اوندی ماییتے وٹن دی مایں ڈو نہیں مک ہن

ایہہ دھرتی ہک عجائب گھر ہے قدرت دا
جتھاں ڈھوریں، وٹیں دیاں نسلان ڈھلین
پال ساڈے — پکھی، پر تے ول ہاجھوں — وی اتھاں ڈھلین
شام دے سجھ دتیں شعاعیں وانگ
ول جنم گھنڈین نوئیں ککھتیں
نویں بچتیں توں توں پالیں دیاں نسلان
نویاں شکلاں ولا تاریخ دے ورقنیں دے اُتے
نویں ہالے ویڑھ تے لہندین نویاں تہذیبان وٹن واسطے
تاریخ دا ڈھک و دھدا رہ ویندے
اتنے تئیں جو

وقت دا بے رحم تیشہ اُوں اُتے سٹاں مریندا ہے
تاریخ دی رگ رگ وچوں پگھر وٹیندا ہے
کہیں سُہتے دے وانگوں
انسانی مشینیں دیاں رگہاں ہک باری جیہکے کھل دے پھیتے وانگ
بن ساہی کڈھیتے تے رے کھڑے ہوئے
چمکدے رڑ دے ہمیشہ پھر دے راندے ہن

میڈی دھرتی میڈے لوک

اتوں دے چمکنے پنجرے کوں باقی رکھن کیتے
وقت جڈاں دا شروع تھیے
تاریخ ہک بے عقل ہڈھڑی وانگ اپنی ڈکدی ہوئی آواز دے وچ
آدمی دے رزمیہ قہقہے ہے دہریندی
اوں دے ہڈھیپے دی وجہ توں نت زمانہ اُن کوں سُٹا اے
عجائب گھر بھریندا تے وندینا رہندے
ایوانیں دچوں ہک گھوڑ لنگھدا ہے کہیں ان کھٹ سفر کیتے
تڑپدیں ہوئیں ہوائیں وانگے روانہ ہن انہاں چوٹیں دے پاسے
جیڑھیاں تاواقف تے ان ڈٹھیاں تاں ہن
لیکن جنہاں دے خواب کوں ہر نسل ڈٹھا ہے
درختیں دئیں اکھیں دے نال
دھویریں دئیں اکھیں دے نال
بندیں تے کوبلیئیں دئیں اکھیں دے نال
ڈو جھے پاسے فوجاں، شاہیاں، قانون جوڑن والے،
ڈکٹیٹر آتے جمہوریت والے جنہاں دے دول کھڑکیندن
ہک نہ جذبہ ریہے ہر دور وچ بُکھا
ہر دور کہیں نہ کہیں چرپ آلے نظریے کوں
حکومت واسطے دعوت کریندا ہے
اتے خوش تھی کر اپیں اقتدار ای او ندامن گھندا ہے
لیکن عقل چرڑیاں مریندی ہے
تے توہن دور دے آرے تے پہر تے اوندی رکھی وی کریندی ہے

چوتھا باب

شاعری امدی ء گاڑھی لال گھوڑی وانگ
 میڈے خون دے وچ دھاتے ہوئے ہک تیردی صورت
 شہید دی زندگی وانگے۔ میکوں ساہ تئیں گھنٹنی ڈیندی
 او امدی پئی ء ہوٹل اشوکا دیں دریں دے وڈے شیشیں دے وچوں
 لفظیں دے سانچتیں وچ ڈھلیندی ہوئی انہاں سارے درختیں کوں
 درختیں دے وچوں بھدے ہوئے رستیں کوں
 انہاں لوکیں کوں۔ رستے ہن جنہاں دی گول وچ
 آسمان دے ان سارے باریں کوں
 جنہاں کوں لوک مونڈھنیں دے آتے چاتی تے دیندے پن
 انہاں سارے زمانتیں کوں
 جیڑھے جو بے وسی دے نال آسمانیں توں لڑکیے پن
 گھریندا ہے میڈا ہر اما دنیا لحظہ اپنے آپ کوں
 کڈا ہیں میڈی دھرتی دی شکل وچ
 میڈے نغمے دی صورت وچ کڈا ہیں
 میڈے گیت دے روپ اچ کڈا ہیں
 تے کڈا ہیں میڈے بکھدے سمجھ دے وانگوں

میڈی دھرتی میڈے لوک

نویں شکلیں دے کٹھے سوچھے دے نویں ہالے ویڑھتے
 میڈی شاعری امدی ہے، نچدی، گڈدی تے تریدی
 میڈیئیں نظریں دے سارے منظرین تے
 میڈے ہر دگ اُتے "جی اتیں کوں" دے الفاظ لکھیل ہن
 سڑک دے ڈوہیں طرفیں توں درختیں دیاں قطاراں
 میڈے پیرے دے اُتے رنگیں دی بارش پیاں وسندیاں ہن
 کتھیں کجھ ہال چدیاں کھیڈ دے پن
 کل ایہہ چدیاں

بندوتیں وچ سماتے ظلم دیاں اُچیاں حویلیاں سٹ گھتیں
 ول نویاں بلڈنگاں بنیں تے پہاڑیں وچ نویں سمجھ پیدا کتھیں
 کیا پہاڑیں دیاں اُچائیاں سمجھ دارستہ روک سگدیں؟
 آپنے بے انت نیزنیں نال انہاں کوں چیرتے
 سمجھتاں ہر حالت دے وچ ہاہر نکل اوڑے
 سوچھے دے کارٹھے جھنڈے ٹھوک ڈیے
 ول انہاں سارے پہاڑیں تے

چمکیاں ہویاں سڑکاں جیڑھیاں اپنی کُنڈ اُتے
 اچ رڑھیاں ہویاں موٹراں ڈھونڈیاں ودیاں ہن
 وٹیں دے گھوڑ وچوں تیرتھی ولین
 میں ویسا پایا تے شاید ول نہ آواں
 میڈیئیں یادیں توں تساں پر نہ سگسو

میڈیاں یاداں ہوائیں دے وچ ہمیشہ پکھی بن تے گاندیاں رہ ولین
 ان گنت کنناں فجریاں بن تے میڈے لوکیں اُتوں ہال دے وانگے کھنڈر ولین

میڈی دھرتی میڈے لوک

میڈے بالو! کیا میکوں سدھنی
تساڈتیں اکھیں دی ہر پنھوچوں کچھا سمندر گونجا پیا ہے
میں میں سانگے ناں رڑتے آکھدا ناں
تساں اپنیس لا میں دے وچ پترنہ، ہتھیار لاو

میڈے رستیں تے پھٹاں ڈاڈھی منٹ نال آوازیں کون منگیاں ہن
میڈے سینے تے رڑھیاں رندیاں ہن بگھیاں تجربے دیاں
کوٹیں جو ماس میڈے تن دا
ایں بگھتی دے پھیتیں نال چٹیا چٹیا تھی گیا ہے
ول وی میں کھڑا ہویا پچھوں چھٹی ہوئی سوچیں والی
ہر پر والے بدلیں کون تکیندا پیاں
میں اپنا سارا کچھ ایں چھوڑے جیویں درخت اپنے پھل کریندا ہے
میں ڈس فی سگدا کتنا زور ہوندے اوں سوٹھپ راج
جیڑھا سانگے ترور ڈیوٹ نال امد ہے
اوں ویلھے — جڈاں میں اپنے نینگرن کون پلپٹ نال
پلپٹ کون پڑھپے نال جے بدلا سگاں
تے سڈ کراں میں اپنی "منشا" توں
حیاتی دے کہیں بھانگے دی وی روح زماں کون
تاں میں نہ تسخیر تھیوٹ والا بڈاں
ایں توں پہلے میں
حیاتی موت دے لوڈیں دے وچ پڑدا ہویا یک نیرا ہم

میڈی دھرتی میڈے لوک

میڈیاں آساں پہاڑیں دی اُچائی تے بیٹے ہوئے گوردوالے ہن
 تے میں دھرتی تے ٹردا مک پندھیرو — میں تڑپا پیاں
 رات دی ڈوپہر چپ دی ککھ یوچ تھہر کیتے
 اوں گوردوارے وچ دعا منگن کیتے
 جتھ کوئی نہ ہووے
 رب وی نہ ہووے میڈی چپ وچ خلل پاوٹ کیتے

تساں ایہ سوچ وی فی سگدے جواں ہک کنوارے لفظ کوں پاوٹ دے کیتے
 میکوں اپنی آتما کوں کتنی محنت نال کتنا جھٹکا کھٹنا پمدے
 میں بھہرا ہاں اڈدے ہوئے پرندیں نال
 زخمی تلئیں نال ایں دھرتی اتے رت دے پیرے چھوڑتے
 پھلیں دے سنیاں دے اندر رلتے
 میں جھکی تپشیاویں دے اندر بیڈ گیا ہاں جنگلیں وچ
 اتر قطب والے علاقے کولوں میڈا جسم رگڑندی ہوئی وحشی ہوائیں دے نال
 میں کھڑی ہوائیں دے چلے کٹیم — آپ کوں چھڑواگ طوفانیں دے وچ شامل کیتم
 ول ان کوں میں ان گھٹ سمندر والے پاسے پھوکا پئے چھوڑیم
 چھیکڑا میں پہاڑیں والی جھولی گوردوارہ کر کر اہیں رب بشیم
 تہاں تخلیق دیاں ساریاں آوازاں
 اپنے سریں کوں سو جھلے دے ہالے دے اندر سجاتے
 گھوڑ دی صورت فلک دے نیلے رستیں تے نکل پیاں
 تے ہک آسودگی دے نال ڈیکھن پئے گیاں میکوں

میڈی دھرتی میڈے لوک

مگر سُہن میں جھکی چُپ وچ پُٹل ہاں
جیڑھی اتنی گھائی ہے جو اوندی تہہ تئیں کوئی نی تچ سگدا
میڈے کیتے نہ سُہن کوئی پرہ یا کھڑے نہ کوئی نماشیں ہے
نہ کوئی راگ ہے نہ رنگ

نہ کوئی ایہو جیہا تجربہ ہے جیں کنوں انسان دا احساس واقف ہے
ایہو لحظہ جیڑھا نیٹرینڈ ہے میکل تے تیڈی خدمت اچ حافر کریندے
بک اچھوتے معنی رکھن والی باری تے تریرے دی (انوکھی) سوکھڑی

کرنیں دے جنگل وچ پھیلو تھی گیم میں بھدے بھدے
نوکیلیاں کرناں میڈے جسم دے ہر بھانگے وچ پیہہ گیاں
بہا ریں دی شراب اچ مست کلمے درختیں تے بک وڈی جیہی ہنچہ کیری
اہیں وٹ بک دفو میڈے تھکے ہوئے جسم تے چھاں کون کھنڈا ریا
درختیں دے بدن تے لازمی بک ڈینہ پھل کھاسن
میڈی دھرتی! قلم کرڈے انہاں ظالم ہتھیں کون
جیڑھے درختیں کون تلے سٹ تے انہاں دے جسمیں تے آسے چلیندے ہن
پکھی گاندے ہن سوچاں درختیں دیاں تے شاعر پکھتیں دیاں سوچاں
ہر کہیں کون کیا خبر جو چیتر کیا ہے؟

جیں اپنی کوئل گم کیتے ہے صرف اُوں لام کون سدھ چیتر دی ہے
صرف او پکھی جنہاں دے گیت گم تھی گن سمجھن چیتر کیا ہے
چیتراو کنی جینکوں سب چیتر سمجھیندن
او بک موسم ہے جڈاں پھل وی ٹھڈے ساہ بھریندے ہن

میڈی دھرتی میڈے لوک

پکھی تاں اڈتے کھنیں وِج سگدے لیکن دخت کتھ ویسے؟
 جڈاں ڈروا ونے طوفان اونکوں وِٹھ ویندن اونڈاں وی
 اپنیں پاڑیں نال دھرتی کوں پکڑتے اپنی جاہ تے قائم رہ دیندے
 دھرتی کیتے اپنی زندگی کوں وقف کیتی میڈے وانگے
 دلّیں کوں چنیریا ہویا
 توئیں اوندی وی میڈے وانگ انکل دھرتی اپنی تی
 ہوا کوں وی خبرنی درخت توں پن کڈاں کمر دا ہے
 بھنورے پھلتیں توں موکل پے گھندے ہن
 تے میڈی وستی دا تالا وکڑ کھاندا ہویا و سندا پیا ہے
 پیرے دئیں جھتیں د وِج وِج تے سمن کیتے
 میڈے پیرو! اُتھا ہن گھن جُلو میکوں

جانی! میں تیکوں جیئ مہل آسین نال سنگھریا ڈیکھدا ہاں
 تہاں میڈا بدن سو جھل کریندے
 رت میڈی تیکوں ملن کیتے پھتکدی ہے
 میڈا چن!

آہاں آپاں دھرتی دے تائے دے وِج رل تے وُٹوں اپنی محبت کوں
 خواب جیڑھے آپاں ہک بے کن ڈٹھے چو طرفوں خوشبو پے کھنڈیندے ہن
 تے ساڈے دلّیں کوں آسین دا نواں سو جھلا ڈیندن
 میں تیرے کیتے مردا ہاں

ہمیشہ رہن والی زندگی دا جشن اپنی موت وِج ڈیکھن دے کیتے

میڈی دھرتی میڈے لوک

اپنے لوکیں دتیں لڑائیں وِج میں تیکوں بُھل سگدا یاں کیویں؟
میں سب کچھ سہندا ہویا لڑا یاں ڈروا ونے طوفانیں دے وِج دی
اوکھے پہاڑیں، جنگلیں دے وچوں اپنے دیس والی چھیکڑی حدتیں
جانی! میں تیڈئیں باہیں دے مکتب وِج محبت دے سبق پڑھیا ہے
پیار اپنے دیس تے ایں دیس دے لوکیں کوں ڈیون واسطے
میں تیڈی ٹیک تے

وکھ وکھ تے لکھاں جام پی ولیساں شہادت دے
اپنے دیس دے مقتل توئیں پہنچ دے کیتے
تیڈے سینے دے پیلے تے میں اپٹیاں تتیاں کرناں آن کھنڈ رینداں
صرف ہیں سانگے جو اپنے پیارے لوکیں دی حیاتی کوں
ڈے سگاں میں روپ بک سوہنی جیہی مورت دا
تاں جو جیون دے ڈکھیں وِج
جذبے تے احساس دے اوریشی دھاگے وٹن
تے میڈے دیس کٹن تاریخ دتیں کندھیں دے اُتے
چمکے پردے ٹنگن

انہاں بدلیں کنیں ڈیکھو اساڈے کیتے ایہہ کیا سنیہا گھن ائے ہن
پرائی طرزا سنیہانی
اوکوری ہوائیں دے ساہ گھن ائے ہن
جنہاں کوں آپاں ڈوہیں دیس واسیں کوں کھولیوں

میڈی دھرتی میڈے لوک

ملیاں اکھیں اساڈیاں رندر ہاہر سیرتے ٹرہگی
میڈی دھرتی دے خواہیں تے امیدیں والی وادی وچ
میں اس دھرتی کوں کلہا بکھرنی سگدا
توں میڈے تن دے اندر
ونکو ونکی نال نازک دھلا گے دے وانگوں رچی ہیں
میڈی سنگتانی، میڈی زال، میڈی مار، میڈی معشوق، میڈی بھین،
میڈے پال کو وانگوں
میکوں طاقت ڈے ان رستیں کاتے پنڈھ کرن دی
جیڑھے میڈے سا محیں کھنڈر یے پن پرے تیں
تاں جو توں میں رل کرہیں
اپنی تے اس دیس دے لوکیں دی منزل تو تیں پہنچوں

پنجواں باب

اے راگ! میکوں سُن
 خبر لی بھاگ دی کیرھی چنگائی دے نال بہ دیارِ الخطہ میڈے کول اے
 جیویں اسمان تے دُمدار تارا زندگی دتیں بے رحم سچائیں دے آئیں ہا مھیں تھیوے
 ناز خزرے تے محبت نال میکوں دھوکہ نہ ڈیو
 میکوں اپنے ڈکھ نہ بھلن ڈیو انہاں کون میں جیکر بھل گیم
 تاں او سب کچھ جیرھا ان ہتھیں توں تہہ بار تھیون والا ہے
 او زندگی دی ہک لمیری پئے داری تئیں ہتھیکا رہے
 اے بھٹاوا تے پکھیو!
 گاؤں اپنے روک ڈیو تے چپ رہو
 ہتھیار میکوں اپنے کھسٹن ڈیو
 جگاؤں ڈیو میکوں او ذہن، جیرھے نہ پچن والی عفونت ورج
 سستے آرام دیاں نندراں کریدے ہن
 بدالن ڈیو میکوں ان ذہنیں کوں باغی ہوائیں ورج
 سکھاؤں ڈیو میکوں، نفرت دافن ان کوں
 ڈساؤں ڈیو جو نفرت کتنی پاکیزہ تے عزت والی شے ہے
 بخشن ڈیو انہاں کوں اپنی رت دی پوری طاقت نال
 نفرت دی سمجھ دا پاک تحفہ
 انہاں کوں توئیں کاغذ وچ ولھیٹو یا ہوائیں دے وچ کھنڈارو
 آتش فشاں، ایہہ لفظ انہاں وچ رہسین

میڈی دھرتی میڈے لوک

تساں ایں پاک دیکے کوں نہ روکو

اوسا وے طوطے
میں جنہاں کوں اپنے سوچیں ولے لیشی دھاگتیں دے وچ
پدھن دے کیتے تن مریداں
بچ تے اڈویندن درختیں دے انہاں گھریں دے وچ
ظالم طوفانیں دے ہتھوں جیڑھے پھٹیڑھیں
جیاتی اتھاں کچے پکے خوابیں دے حمل سٹویندی
جنہاں کوں کوئی گچھ چاتے پہاڑیں دے اتے گھن ویندے
انہاں کوں اوچیندے تے اگل ڈیندا ہے لوکاں دے اتے
گیتیں داناں کرتے
اساڈے دیس دے وچ جیڑھا ہال ای مارڈ پیٹ اچ ہے
چنگا ہے جو اتھیں رہوے
جیکر باہر نکل تے بکھ کنوں رڑے تاں دل فٹا پتھ تے اونکوں پھیس
کھیتیں ولے پاسے نہ جتھ دانے چرے ہن
اتھاں ہر رات دی ککھ دے وچوں سمجھ وی تاں ڈہندے
ماس دے بے تھتھ چھیچھڑے وانگے
میڈے ڈینہہ اتھاں منڈویندے ہن محذویریں تیں وستتیں وانگے
میڈے متقبل دے خواب ای شوکدے ہن اژدھے وانگے
ڈینگیندن حال دیں راتیں دے تن کوں
میڈی دھرتی دے ڈینہہ ابجھے سفینے ہن

میڈی دھرتی میڈے لوک

جیڑھے بھتیں نال ٹکراں کھاتے بھج تڑٹ دیندے ہن
 راتیں عذاب ان
 جیڑھیاں دل کوں لگ تے بھانہ بھڑ بٹ تے پھٹدیاں ہن
 آہ! ارج میں ہک سسار آں
 اپنے دیس دے تن وچوں سمی پوں دا بنیا ہویا

میڈے ذہن دین بھتیں دے وچ پھردی ہے گارھی لو مہری
 اوکھڑی، چھپدی تے ہوساں کریندی ہے
 نکاتے دید کہیں شے اُتے گھاسیں بھتیں دے وچ
 اندھارے وچ اونڈیاں اکھیں انگارے وانگ بکھدیاں ہن
 میڈیاں سوچاں پکڑ گھندی ہے
 ان دے وچ سمی کولن اتے ہیفن اتے کاما ٹکیندی ہے
 تے فل اسٹاپ داسونہاں فی کرویندی
 اوچاے پاسوں گھن امی ہے ڈھگ سارے خیالیں کوں
 تے رونق کر چھوڑیندی ہے ولا میڈے خیالیں دے جلوس ارج
 او سنگھربندی ہے ان کوں جذبے دے ہتھیاریں دے نال
 ول تانگھ وچ رہندی ہے جو کھنڈے جلوس لہو
 میدانیں تے وادیں وچ کہیں آزاد تے وحشی اتے گجدے سمند دی طرح
 گارھی لو مہری۔
 جیڑھی میڈے ذہن کوں بھانہ بھڑ کھویندی ہے اتے مضبوط دین نال ٹردی ہے
 اگوں تے چڑھدے ہوئے طوفانیں دے سامھیں

میڈی دھرتی میڈے لوک

جیڑھے۔ قومیں تے دیسیں تے براعظمتیں دے دشمنیں دے وانگ گجے ہن
 کیس بنائے اس لوہڑی کون
 انہاں ڈوں گاڑھے انگاریں، جیڑھے بکھدے رہ گئے ہن
 سرتے ہک ڈاڑھی، تے ڈو مچھیں دئیں جھٹیں دے دچوں
 میکوں اتناپک ہے انگلستان والے ڈالٹن اینکوں نہیں خلقیا

اپنے پریں تے اڈدی ہوتی کہیں پاسے توں ہک چڑی امدی ہے
 میڈے کنتیں دے وچ ہک گیت سٹ تے اڈویندی ہے
 کہیں سچے تجربے واسنھیر و مصرع۔ ہک بکھی دے وانگوں تیں کنیں امدے
 ہک زندگی، ہک گیت گھن تے..... ہا ہک زندگی، ہک گیت
 ایہا دھرتی ہے، جتھاں لکھاں پتھر اپنے پہاڑیں دے گھر میں توں نکھڑے ہوئے جیندن
 ایہا دھرتی ہے، جیڑھی وحشی سمجھ دے رک دے پیریں وچ چتھاڑی گئی ہے
 ایہا دھرتی ہے، جیڑھی اپنے رتورت زخمیں دی میت دے دچوں بھانجڑا ہر کڈھدی ہے
 ایہہ ہک ناچ گھرے ویلیے سمجھ دے ہانکے ہاں بھڑدا
 ایہا دھرتی ہے جینکوں سجھے ساہ دار
 ہک ایچھے ڈراکل جیہے ظار وچ چھوڑ گئے ہن
 جیڑھی کھنڈری ہوتی ہے اسماں دے ہک پلسے کولوں ڈو جھ پلسے تیں
 اتھاں ہن کوئی شے باقی نی رہ گئی۔ سچڑی تے ہک دن دے ہاچھ
 شیت ایہہ اوہود رخت، جیڑھا دگ بھل گئے
 ان درختیں دے گھر میں کولوں وچھڑتے
 جیڑھے باقی کون گولیندے ہوئے پریرے دیں والے پاسے ہجرت کر گئے ہن

میڈی دھرتی میڈے لوک

ہک ریک ککھا — ون دی ہنچھ وانگے
 رہندے دھرتی اپنے ہل دے نال
 تے ایں کنجوس دھرتی وچوں ککھا، زندگی دی روح کڈھدا ہے
 ڈیکو گسٹاخ، سبھ اپنی رگیں کوں پھل دینیں گاہیں نال رگڑا بندے
 کیرھے دیسیں دے وچوں نکوڑ جھولے اتھ پنہ گھنٹی کیتے امین
 کون ادا ہے ایہہ بھتاں ہن؟
 ایہہ تاں آساں ہن
 جنہاں اپنے سچھیں دے نال منہ کچھوڑیے ہن اپنے
 کون ادا ہے ایہہ سبھ دے لئے ہن؟
 ایہہ تاں بھاڈے لشکر ہن جتہاں بے دس بھتیں تے چڑھائی کیتی ہے
 میڈے نال ان بھتیں وی تاں تاریخ کوں اپنا لہو پلوائے
 اچ او صرف بھتاں ہن
 لیکن گزرتیں ہوئیں شاسنیں دے بوتے کڈا ہن خواب ہن ان دے
 اے ریک!
 توں ککھا تاں کمنی اپنے ہل دے نال، تیدا ہک بھرا ہیا وی ہے
 جیڑھا دھرتی دے پن جھنیں کوچ وکھ، تیڈی وکھ نال کرتے گردا ہے
 پریرے پورب اچ، ایران وچ، منگولیا وچ، میکسیکو وچ، عراق اچ
 ایں کھنری دھرتی تے — ہنچھوں جتھاں بھتیں دیاں وسندیں
 ہک ڈیہاڑے ہک ایہو جیہا آدمی وی ظاہر تھیسے
 جنیں دے تن دیاں رکیاں رگیاں وا جھلوڑنیں وانگے ہوسن
 ڈیکو پریرے دے پہاڑی سلسلیں کوں
 چپ چپا تے او کیوں اگوں تے ودھدے پن

میڈی دھرتی میڈے لوک

بسجھ دے دوشلے نال اپنے مونڈھیں کوں کج تے

اد پیمبر ہن

جیڑھے اسمان دے رازیں دے اُتے تبصرہ بیٹھے کریندن

ایکھے لہجے وچ تماں جینکوں سمجھ فی سگدے

اے چھڑا میڈے کیتے ا میں مکھاں

ایں گھاٹے سناٹے وچ اپنی چُپ کوں چُندا پیاں

گُردا پیاں اپنے مونڈھیں اُتے لڈ تے پنڈھیں کوں

گھلیندا ہویا اپنے پیریں کوں رستیں اُتے

میڈے ہتھ بے عملی دے ایں بار توں ڈھندے پے ہن

آو! ایں دھرتی تے گیتیں دی جھڑی بن تے لہوں

تے اپنے دیس دے خواہیں دے پھلےں کوں

سفینے وانگ اُنہاں دے کنارے تیں پُچا اوں

محبت دے ایں بھر پور لحظے وچ

جڈاں جودل ساڈے دھرتی کیتے جھکے جذبیں نال ٹپے ہن

ہنجر ہن، انسانیت دے پیریں وچ قربان تھیووں

میڈا جانی! میڈئیں اکھیں تے کتیں کوں نزاکت نال ویڑھو چا

ایں دھرتی تے جتھاں پھل کر دے ہن، رت ترمدی پئی

ایں دھرتی تے جتھاں پکھی چہکدے ہن، ہوائیں ٹھڈے ساہیں نال باری ہن

ڈینہیں کوں درختیں نال بدھ تے پھاسی ڈیندے پن

نکدے سمجھ کوں چھتے طور دے نال

پچا دھی بھتیں دے پاسے سٹیندا پے

ہر سویرا تھ خون اگلدی ہے۔۔۔ تے ہتھ بدھی کھڑے ہن لوک میڈے دیس دے

میڈی دھرتی میڈے لوک

مٹھنکی وچ پہاڑ ہن کیوں فی رڈ دے؟ کھوٹ پیا راتیں دیا بھو بھو کیوں فی تھندیاں؟
 ایہہ ان کھٹ ستارے مرتے تلے کیوں فی ڈھ پمدے؟
 میں اپنے دیس دے وچ جیڑھی وی آواز کڈھدا ہاں
 اوہا اسان دے وچ وچ تے گم تھی ویندیء۔ ول ولدی کینھی
 آہ! میڈیئیں گالھیں کوں ایہہ لوک کیوں فی سڈے۔ کیوں فی جاگدے
 اُپاسی دی وی سڈھ کینھی انہاں کوں
 اپنے لمبے ہتھ کھنڈا تے دھرتی اُتے پیر مارن وی تینھے امد
 میڈی چند! ایہہ اساڈے اپنے لوک ان
 اوہاں آپاں اپنی پوری طاقت انہاں دے حوالے چاکروں
 آپاں کوں ہک پے دے نال این پیار ہووے
 جو نیڑیوں پوراس اپنے بدن دا۔ تے انہاں کوں ڈیووں چا
 ایہے تاں دھرتی، اتے تاریخ ساڈی کوں بٹاؤن ولے ہن
 ایہے تاں خوابیں تے اساڈیئیں آسیں کوں پورا کریں

چھیواں باب

تساں میکوں سڈہ یئے
 میکوں تساں نہ وی سڈہ بندے دل وی میں آواں ہا
 آوازیں تساڈہ نیں کوں گولیندا ہویا اپٹئیں اکھیں، اپنے کٹیں، اپنے ساہیں
 اپنے لمس دے نال — اپنے پورے ہوش دے نال
 گولیندا ہویا ایں دھرتی دے چارے پاسیں دے ویج
 تاں میں آگیا ہاں

ایں وجہ توں تہ جو تساں چاند دے تی
 بلکہ ایں سانگے جو آپاں رل تے ہک دگ تے ٹروں
 ہتھ دے ویج ہتھ پاتے، پیریں نال پیریں کوں رللتے
 ایں وی تی، جو ہووے آپاں سبھناں دی ہکوزبان
 لیکن اپنے لفظ چھڑے لفظ نہ ہوون
 سو جھلے دا لنبا ہوون جیڑھا جو لوکیں دے رستیں تے چراغاں کر سکے
 اپنے اندر ویج اونکوں محسوس آپاں وی کروں
 میکوں، میں سانگے تساڈی گول ہئی
 میڈے دوستو! الفاظ تے سوچاں میڈیاں او دلیں ہن
 جیئ دے اُتے ہن تئیں کہیں انسان دا پیر نہیں آیا
 میڈا شعور ہک ایجھا پکھی واس ۶
 جیڑھا آدمی دی گزری ہوئی تاریخ دئیں جانوں سچاٹوں سرحدیں دا ٹوٹو ہا ہے

میڈی دھرتی میڈے لوک

میڈے پیرے ایہو جیہے وحشی بترہن جیڑھے ان گھائے جنکلیں نال پے لڑدن
میں لڑاں کھائیں، پھلواڑیں، بھڑپ، ڈرواؤں ٹے طوفانیں دے نال
لڑائی میڈی حیاتی کیتے ساہ ۽

میڈا سُدھ سُدھ جھکائی داکوئی دی انداز کینھی جاڈا
میں سچل ہاں

تے سچ ایہو جیہاں آتش نشاں ہے جیڑھا ہر لحظہ میڈے اندر دوج پچھدے
سچ اوں نکھا آبتار ۽ جو میڈی آواز دوج گجدے
میں اپنا مطلبی تن سارٹے

دھرتی دتیں رستیں اُتے وندڑ سونے دی نیں وانگے وندہاں
اوہاں میڈے نال تھیو — ڈر کیہاں؟

اپنے کیتے کیوں ڈردو اپنے دیس دے کیتے ڈرو
ایہو وی سوچو تساڈے دیس دے گھائے کیہو جیہے باری ہن
تساڈے چھوٹے ذاتی گھائیں دی بھیت اچ
ایہو جیہی بھن ترور دے وچ تساں کیوں کھرو پندو؟ کیوں سمدے دے؟
میڈے ویرو! میکوں ایجھیں نوئیں آوازیں دی لوڑ ۽
جھپاروں جیڑھیاں

تتی تتی رت رنگی ہوئی سُدھ دے نال ہون
جنہاں دے نال ہیں ہتھیار جوڑاں دیسیاں منجھوں اُگھٹ کیتے

تسا کوں شیت سُدھ کینھی — مگر میکوں خبر ہے
جو آوازیں تساڈیں وچ نکیاں گندھک دیاں کھاناں ہن

میڈی دھرتی میڈے لوک

تساں وندے ہو جیڑھا گیت دی — بندوق ہے او جنگ دے کیتے
 تساں ہر شر جیڑھا آکھدے وے دشمنیں دے واسطے ہک توپ ہے
 میں چھوڑی دیاں اپنے لوکیں واسطے آواز دا ترکہ
 میڈی زمیں دی آکھیں توں میڈے الفاظ ساہ گھنڈن
 میڈے فن دی حیاتی ہے میڈی دھرتی
 میں رت دا پیغمبر ہاں میڈے دیس دے کوچ حاکمیت صرف میڈی ہے
 سیاسی لوکیں دے ہتھ وچ میں اینکوں نہ ونجیٹ ڈیاں
 او ہاں چاؤں ہتھیار — اپنے گیت
 فوجیں دنگے او، طوفانیں وانگے او
 تے اپنیاں کراکدیاں بجلیاں دی نال آنو ہاں
 جیڑھیاں اوکھے ویلھے کیتے بدلیں وچ لکائی بیٹھو
 میں طوفانی اندھاری ہاں — ونڈن آیا ہاں میں اچو اتساکوں
 میں رڑداں دھرتی وچوں ظلم کوں باہر کڈھن کیتے
 او! میڈے لوک میڈے کھٹے ٹرو
 ڈڈھپ دے نال — اوں خود غرضی توں
 جیہیں وچ پھسے ہوئے او تساکوں پاندوی چھڑا وائے
 آوازیں تساڈیں کوں دی اپنے گیت سٹ تے لوکیں کیتے گیت چھنٹے ہن
 بالکل اونویں، جینویں جو اسمانیں دی آواز
 اپنی پڑدو دے وچوں باہر نکل امدی ہے
 تساں دی اپنے جھیڑے، اپنی دھرتی دینیں لڑائیں دے گڈر لاؤ
 تساڈی چھوٹی جیہی زندگی کوں لوڑھ کتے پیار دی ہے؟
 ایں دھرتی دے وارث آخر ایہہ مظلوم ہی ہوسن

میڈی دھرتی میڈے لوک

او اساں اپنی فجر کوں کھٹ کرہیں باہر کڈھوں
 دفن ہے جیڑھی ایں دھرتی دتیں جھکاڑیں وچ
 او میڈی دھرتی دے لوکو! اپنے اپنے بل سنبھالو
 اپٹیں زائفیں! اپٹیں بالیں نال او اپنے گھرین توں باہر نکلو
 اپنے اپنے دفترین تے مدرستیں تے سنگتیں تے محفلیں دے قید خانے توں
 او اتے ڈیکھو جو ویلھے دی اندھاری وچ صدیاں اڈیاں میندیاں ہن
 او میڈے گڈ گڈھیں، دستیں، شہرین توں تھیندے چلو
 چھل دے وانگوں وںہہ پوو، طوفانیں دے وانگوں گجو
 اپنے دیں دے سب رستیں تے گھٹتیں دے وچ
 اساڈے جنگلیں، کندھتیں، پہاڑیں تے محلیں وچ
 انہاں قبریں کنیں ڈیکھو
 جنہاں دے وچ فجر ہے دفن ساڈی
 بھراو! اپنے بل چاوو
 میڈے پالو! کتاباں سٹ گھتو اپٹیاں
 او جو آپاں ان جنامتیں دالو پیو وں جنہاں ساڈی فجر دفن اڈتی ہے
 اتے خود اپنے دیں وچ ساکوں پانھا چا بنائے نے
 چلو — گولوں ایں دھرتی تے انہاں مزدوریں دے ان گنٹوں پیرے
 جنہاں کدھیں کدگل وچ ہاتھیں پاتے آدمی کیتے خوشی دے محل اُسارین
 آوو — بل چلاؤں تے دھرتی کوں چیر وں
 چٹوں او ان گنت گونگیاں اوازاں جیڑھیاں ساڈے ہتھیں کوں لگدن
 اپنا کارہتیں آسیں دا علم کھولوں تے اگوں تے ودھوں
 اپنے پنڈھ وچ ایں بھید کوں پاؤں جو کدھیں انسان فی مردا

میڈی دھرتی میڈی سے لوک

کہا ہیں وی حیاتی فی فنا تھیندی
 جُلو یارو! اجڑ ہوں دُور وِجھے۔ اپنی خود غرضی دیاں کندھیاں سٹکے او
 آو! بشر دینیں رزمیہ نظمیں دِوچ دھاووں
 اتے دھوپو کرہیں دنیا دے توں ساحلیں دِ پاسے ٹر پتوں
 او جُلوں

کیا تاں فی چاٹدے جو بکھرتے ترہہ ڈو ایجھے موذی جانور ہن
 جیڑھے ماس کھا کھاتے تسا ڈی ان ملکہ آزادی اب پلدے ہن
 میں تساں ڈے آیاں پورے دیس دی آواز بن تے
 آکھن ایہہ آیاں جیکر اپنی نسل سُدھے تساں ان دے شکنیے توں بچن چہندو
 تاں نہ گھنو کتاباں گڈی تے تصویریں والیاں
 پیو تسا ڈے جیڑھیاں گھن امدن تسا ڈے واسطے تے انہا کوں آکھو
 تسا ڈے واسطے اوکار خانے تے ہنیاں آرن
 تے آکھو جو تسا کوں کھیڈ لے بھمدن ایہہ
 جیکر تسا ڈے پیو تسا ڈے کیتے ایہہ چیزاں نہ آن
 تاں ایں دھرتی دے سبھے پیوئیں کوں کھٹا کھی وِجھن ڈیو
 میڈی ہالو! کیا تسا کوں سُدھے جیڑھے ویلھے
 تساں اپنے اسکوئیں ڈے ویندو
 اکھیں ہنیں دیاں تسا کوں ڈیکھ تے ڈپ ڈپ کر نیدیاں ہن
 تے پچھدیاں ہن تساں توں
 دھرتی دے دگ تے کتابیں! ایہہ بے معنی جلوس آخر لگیا کیوں ہے؟

میڈی دھرتی میڈے لوک

ایں دھرتی دا آخر ان کتابیں کیا بھلا کیتے ؟
 سکولیں دے احاطے وچ تساں ویندو، تے ول اتھوں حکومت دے احاطے وچ
 تے چھیکڑ باقی اچھنیں کندھیں وچ پچس ویندو جتھو کڈا ہیں کوئی فی آیا
 میں جانش چھنداں ول تساں حیاتی کتھ گزاری ہے
 تساڈے وڈکے وی کرگن اینویں — تے اپنے ہالیں واسطے
 یعنی تساڈے ہالیں کیتے وی اہیں اُت گھٹ داتر کہ چھوڑ گن
 تساں گھر دے سو جئیں ویلھے کتاباں چاتے
 میکوں اینویں لگد لے جیویں ہر مال اپنی سولی خود چاتی ودا ہووے
 اٹھو میڈے ہالو ! اپنے ہلپن توں اچیرے تھیو
 سٹ گھٹو کتاباں — اپنے ہل چاؤ چا
 پُرانے سانگے ترور و بھچ پوو دھرتی دے سڈ پلے — پُرانے دگ وی چھوڑو
 میڈی کالھ تے کن ڈیو
 تسا کوں سوکھڑی پایاڈینداں — اپنی ہلدی بھار دی سوکھڑی
 جئیں کوں میں ہک کجھوس دے ترکے دے وانگے اپنے دل وچ سانجھ تے رکھیم
 قدامت دے ککھیں کائنیں کوں بھار لا ڈیو
 اپنی دنیا خود پیدا کرو — ہک نوئیں دنیا

ہڈھنیں ہوائیں وانگے گجو !
 اعلان کر ڈیو جتساں کھاپی تے، ساہ گھن گھن تے، مرتے
 مَر و نچھ کیتے نوھے آئے
 اعلان کر ڈیو جتساں او ہلدا بھانہ پڑے جیڑھا اپنے جنگل چھوڑ آئے

میڈی دھرتی میڈے لوک

ایہو جیہا ہتھرا سمند ہیوے جیڑھا تر وڑائے پن اپنے
تاریخ وچ ایہہ لحظہ میڈئیں چوٹئیں تے چڑھ تے سڈہندے
میڈاپندھ، پگھڑے ہک تریرے دی صورت وچ میڈے متھے تے ظاہر آن تھیندے
میں تساکوں پن ایہہ سچائی پیاڈینداں تر کے وچ
اپنے لہو دے نال دستخط کرتے

انسان دا — آزادی پہلا ساہ
اوتساڈے خون دی زندہ زبان
تساڈی کلکھی خواہش ایہا ہوئے جو ایں دھرتی توں
اخیری پیر چاؤں تئیں سلامت رکھ سگوائیکوں
ہنیاں، تساڈے در سے
اُبھرن، لہن، دریا تے جھڑا تادہن
سیچے دل نال انہاں دی شاگردی وچ خود کوں جھکاؤ
آداب انہاں دے مہنو

سوکھڑی آزادی دی — ہنیاں تساکوں ڈیندیاں ہن
پوری فراغت نال ساہ گھنن دا سکھ بخشیدیاں ہن
اوتساکوں دھرتی جتنا چوڑا سینہ، رُک دیاں وکھاں
نفس دی عزت دی بھار کوں کڈھ دیا اکھیں تے پہاڑیں جیہی اُچائی ڈیندین
اؤ — اتے اپنے نویں استادیں دے سامھے جھکے تھیو
تے ہمت نال اگتوں تے ودھو — دھرتی تساڈی ہے

تساکوں دل دی کیا لورہ جیکراو وچ تساکوں ڈکھ بھرتی سگدے

میڈی دھرتی میڈے لوک

تسا کوں اکھیں دی حاجت وی کیا ہے جے تسا پنچھ نال اونکوں ترنی کر سگدے
روزانہ میں ہزاراں وار روندایاں

تے جیلے جذب تھی وینداں تسا ڈے اندراج — آزاد تھی وینداں
تساں میڈا سمندر شو، میں بھجرا بھجرا ہویا آیا یاں جینکوں ملن کیتے
جھڑیں، جنگلیں، پہاڑیں توں تے اپنی دھرتی دے چارے طرف توں
پر خبردار!

میں ہک چڑھا ہویا طوفان :ں میڈے اگوں نہ آؤ
نہ چلو میں نال گھٹیا چالاں تے درتن دی شے وی میکوں نہ سمجھو
میڈا ہرکرا وحشی و ہک ڈیکھو — تسا ڈیاں اکھیں نیچے پوسن
میڈے آواز دے گجکار دی کاوڑ سٹو
مٹھاج اچ کن تسا ڈے ٹپ نظر سن
میڈے پندھ دے رزمیہ قصے پڑھو
اؤ میں تسا ڈیاں دلیں اپنے لفظیں دی تابش تے سیکاں
تسا کوں ڈساں کتھ منزل تسا ڈی ہے
میں ہک ظالم تے وحشی وانگے

انسانی وسیب میں چیر ڈیاں جیویں بکلی وٹ تے ڈھ تے اونکوں چیرے
میں اپنے سارے کاغذ ساڑ ڈیاں تے پہاڑیں کوں دی کیری کر چھوڑیاں
اپنے تن دے پورے گھر تے خالص رت دا لپیا ڈیاں
وحشی آوازیں دے چراغیں نال اپٹیاں ساریاں کھرکیاں سو جھلا کر ڈیاں
اپٹیں رگھیں توں سو جھلا نیپڑیاں تے دل دان کر ڈیاں
اپنے لہو دا چھیکڑی قطرہ ویا ڈیاں
میڈی ساری ست ساریں تے پھلکیں وچ بدل ویسے

میڈی دھرتی میڈے لوک

کچھیں آخر اس دھرتی دیاں ساریاں ہنیاں — میڈے فصلیں دکھناں
میڈی آتما کھلے وفا دے انت دی دھپ وچ
جو میں اس دھرتی دے لوکیں کوں بیداری دا ہک لنبا ڈتے

تسا کوں سدھ ہے دھرتی کوں رہیندا کون ؟
سدھ ہیوے رہک دے ہل کوں کیڑھا زندگی بخشیندا ہستہ
ہتھیاردی صورت ڈھلیندا ہے ؟
تسا کوں سدھ ہے کتنی طاقت دے دھرتی دے وچ ؟
یارو ! دھرتی دی تخلیقی طاقت کوں سنچاٹو
لنبیں وچ تپ تپ تے لوہا لال انگارا بن گیا ہے
تپدے ڈوپہریں دے وچ بھرڑیندا پے انسان دادل
اوں لوہے نے جیڑھا اتنا صروف بکھدے چڑھدے سمجھ دے وانگے
ستھوٹے دی دھک اندی پی ؟
فولاد باہیں والے نینگرا پئے پھوکئیں نال طوفانیں کوں اڈریندے پے ہن
محنت دئیں بٹھئیں وچ پرانے دور کیری پے کریندن
نویاں دنیاواں بنیندے ہن
گذریئے ہوئے زمانے دے لکھاں مزدور دھرتی وچ سماگن
چپ چپاتے بے آواز
میڈے نینگرو! سڈھ ماروتے دل زندہ کر ڈیو و اس آواز کوں
میڈے دلیرو! گجھوتاں جو اُن دی روٹی اُن کوں مل پوے
اول شعلے پانی آدمیت کوں کھٹو

میڈی دھرتی میڈے لوک

جیڑھی انہاں دے جسمیں دے وچ دفن ہے
 ڈانڈیں دتیں اکھیں وچ انگلیٹھیاں بکھدیاں پن
 اے سچھ! بھڑک، کچھ بیا بھڑک
 اتنے توٹیں جو اساڈیاں سب اندھاریاں راتیں
 تھی وخن ہمیشہ کن فنا

میں ایہہ دھرتی رہیندا ہاں
 میڈے دل وچ ایہو جیہاں سوچاں آوینداں جو ایں دھرتی دے اُن وچ پیر لگن
 ول انہاں پیریں دے وچوں خواب بھچھڑن
 جیڑھے ٹرتے جکھے لوکیں دے گھریں توٹیں پچن
 سارا ڈینہہ میں ہل چلیندا ہاں تے ول کچھ پنڈھ کنوں بہہ تے
 ایں دھرتی دے کھنڈا کوں ڈیکھدا ہاں — میں دڑھے جیئں کوں
 نماشیں والے پاسے ڈیکھداں تاں ایں نظردی ہے
 جیویں کوئی ہڈھراتے گپا جیہاں مزدور
 اپنی کندا اُتے سونے دیاں گنڈھریاں لہڑاں ویندا پیا ہووے
 میں ایں دھرتی دے وچ رَس مس گیا ہاں
 دھرتی دے وچوں جھدا ہاں فصلیں تے درختیں وانگے
 اپنے دیس وچ جیندا ہاں اُن تے پھل دے وانگے
 محنت نال سارا ڈینہہ میڈے ہتھ بھریئے رہندن
 میڈے نال میڈا سنگتی رچھ وی تاں
 بھریندے سو جھلے دے نال سارا ڈینہہ ایں آسمان کوں

میڈی دھرتی میڈے لوک

تے ڈوچھ ڈینہہ کوں اسمان تھی ویندا ہے خالی
 جونویں سرتوں بھرتیجے سو جھلا اوں رچ
 میں دھرتی کوں محبت نال منوینداں
 اپنے بھرتیجے کار ہتھیں نال ایس مٹی کوں مکھن وانگے
 کولائے سوادے کرتے فسلیں کوں کھوینداں — (رچی فصلیں کوں)
 میڈا بدن دھرتی ہے تے گرمی دے موسم وچ جڈاں سجھ چھتا تھی دیندے
 اساں سڑے پیسے ڈونہیں تے پانی کیتے بسکدے سے
 جڈاں بارش دے موٹے موٹے قطرے
 چمکدے ہوئے گوشت تے رت نال میڈے ذہن دی سکی ہوئی دھرتی اُتے ڈہندن
 تاں اٹ گنوں مہکدے خواب جگویندن، میں چایاں ترے ہوئے ہک خواب توں
 میں ہک ترقی پختی پینگھ توں وسندے ہوئے رنگیں دے وچ دھنداں
 میڈے پکھی ہوائیں وچ ترے ہن
 بشندن آکھنے لامیں دے وچ، اسمانیں وچ رستے وچھیندے ہن
 اپنے خوابیں دے دیس وچ میڈی اپنی چھڑی ہک بھگڑی
 میں فی جاڈا میں ہک صفر وچ جیواں کیوں؟
 سارے فصل کپٹ کیتے ویندے پے ہن تے ایں جلوس وچ رل ونجن کیتے
 میڈے دل وچ امیدیں والے موتی پے اُچھلن
 تے! لیکن میڈی ڈاٹری تڑپ گئی
 تے میڈے پیارے دیس وچ ایجھا کوئی کینھی جیڑھا اینکوں بٹاوے
 میں تڑداں
 میں تڑداں جھگڑائیں دینیں اندھنیں قطاریں دے وچوں لنگھدا ہیریا
 جنہاں دے بھاگ وچ ڈیوے دی ہک لاٹ وی کینھی

میڈی دھرتی میڈے لوک

میڈے پیریں کوں کپ ڈتا گیا ول وی پندھ کپیندا ہو یا میں ٹردا رہیاں
 میڈے ہتھ قلم کیتے گے
 ول وی اپنے خوابیں کوں گھر پیندا ہو یا ودھدارہ گیاں
 کپتی گی زباں میڈی میں ول وی ٹردارہ گیاں پکڑتے اپنی چپ کوں
 میں ودھدارہ گیاں — جیویں چھل سمندر وچ
 میں گجدارہ گیاں آسمان وچ پاگل اندھاریں وانگ
 ظالم لگھ اندھارے وچ کوئی ڈیوانہ نا
 مٹھ بھرتے جیڑھا، میوں کرناں بھیک وچ ڈیندا
 میں ٹرداں انہاں جھگڑائیں دئیں قطاریں دے وچوں لنگھدا
 جتھاں کوئی مرد ڈینہہ کوں کائنی ہوندا رات کوں کوئی ڈیوانہ پلدا
 میں دیندا پیاناں — تے بک پال
 بک گاہے کوں چرواؤں کیتے نیندا پے جبکہ ادنا اپنا پیٹ خالی ہے
 اتھاں ہلپٹ کوں وی جیوٹ کیتے مزدوری کرنی پدی ہے
 ایہہ تک تے میڈے پیر سچ مچ کپے گے
 میڈے ہتھ واقعی ٹرٹ گے اتے کڑبی زباں میڈی
 ہٹاں ایس پال دے پیریں اگوں میں چھل نہیں — پاگل اندھاریں وی نہیں
 میں ایندے پیریں دے وچ اپنے سارے ہنجھوں پیرے
 میڈی آتما وچ جھوٹی ہوئی موتیں دی مالھا وی ٹرٹ تے پیریں مچ قربا تھی گی
 میڈے کینتیں منہ پھیریا تے رووٹ پے گے — تے اوں آکھیا
 اے میوں جے تساں جنت دے خوابیں وچ سڈیوتاں دیں میں اتھوں نہ ہٹساں
 میں ہمیشہ واسطے اتھ ڈنیا گیاں

میڈی دھرتی میڈے لوک

جڈاں کچھ لوکیں آوازاں ڈتیاں جوئے سبھ نیکل آئے ؎
 تاں سبھو سستی نیکل اتی ہاہر، ڈیکھن دی طلب وچ
 ہال سارے بھدے ہوئے سڑکیں تے آگے
 کارخانیں دے، گھر دے، وستیں دے، کھر کھیں دے، میخانیں دے
 سارے در کھلیئے مک شوق نال
 پرانہاں ڈٹھا تاں کیا ڈٹھا جو سبھ دی جار تے پکڑیا ہویا سبھ ہا
 سبھ دیاں خبراں ڈیون آئیں وی
 چھڑا ایہہ فی جواں دھرتی دے مردیں زانفیں ہالیں کون دھوکے وچ رکھیا
 پریشیں، نہریں، جنگلیں کون وی انہاں دھوکہ ڈتا
 ہن آس کوئی باقی نہیں تے زندگی مک سڑیا ہویا پھل بن گئی ہے
 ایں زہری وٹ دا پیوند ہن کڈہیں نہ چنگے پھل ڈیے
 توٹیں اینکوں کتھا ہیں وی رہاؤ جا
 ہن اساڈا کم ایہو جو اینکوں منج توں پٹ سٹوں
 پانی دے دھک، دھتیں دے پھٹ تے فصلیں دے زخمیں کون ہن
 محسوس کر سگدے نوہے

شنت سدھ کینھی تاسا کون

پانی، ہنیاں تے درخت ہن آتماواں ان شہیدیں دیاں
 ہتھیکا کینھی کیتا اپنے ورقیں وچ جنہاں کون ساڈی تاریخ
 او، جیڑھے ہل چلندے ہن تے دھرتی کون کھویندن ماس اپنے تن دا
 جیڑھے اونکوں سینے نال لیندے ہن تے اوں دل دی دھک دھک سٹدے ہن
 تے اپنے رت پگھر دے نال مکھن تے پنیر آنگے اونکوں گولا بیٹندے ہن

میڈی دھرتی میڈے لوک

اٹھتی پہر پٹے پالیں وانگے نازک پودئیں دی راکھی کریدے ہن
 ولا او جیویں جیویں ودھدے ویندے ہن
 انہاں دی ہر مہک تے ترڑ کوں اپٹئیں اکھیں دے اندر وسیندن
 ول جیڑھے ویلھے انہاں دے ڈینہاں راتیں ڈٹھے ہوئے خوابیں دے پھل
 انہاں دی رت پگھر دے ایہہ بچڑے نسر آمین — انہاں تے بستے پجدے ہن
 تاں انہاں کوں نکھر ٹن واسطے مجبور تھی ویندے ہن — ہتھ خالی
 انسان دی تاریخ دے نینگر — ایہہ ان گنتوں آتے وے ناں شہید
 مٹی دتیں تہیں وچ لک ویندے ہن
 ڈاڈھی اُلفت نال مٹی دی پرانی خوشبو اندر وچ وسیندے ہوئے
 اونکوں جبر تے رہندے ہن
 تے جیڑھے ویلھے رنج پمدے تے مینہ دے پہلے تریرے ڈھندے ہن
 تاں او رنج رنج دی ککھ وچ لہہ کراہیں پھل تے آن داویں پاگھندن
 تے ول انسانیں دے وچ پہن تے آوٹ والیں تسلیں واسطے رنج بندے ہن
 ایہیں سانگے تاں ایں دھرتی دے وٹ ہتھو ویندے ہن تے ہتیاں روندیاں ہن
 جڈاں اوڈیکھدے ہن جو انہاں دے پالیں کوں اسکولیں دے پاسے گھلیندا پے
 اینویں کینھی جو وٹ، جنگل تے ہتیاں کرنی سگدے احتجاج اُچی آوازیں نال
 لیکن ایہہ انہاں دی ہر بانی ہے جو چپ رہن
 کرن چا احتجاج او جے — تے کھولن چا زبان اپنی
 تاں ایں دھرتی دے سارے دیں، سارے براعظم تے سمندر کنب وچن
 پہاڑیں دی اوچائی تے چڑھ تے جے ہک وٹ وی نعرہ مارتے سڈماے چاتاں
 دھرتی دے سب وٹ پودھاروں گھوڑ کرتے بھدے بھدے آن کھڑ ہن
 اتے ول جنگلیں داہوں وڈا ہک جلسہ تھیسے

میڈی دھرتی میڈے لوک

تے سارے مل تے ایہہ ہڈھی کریں جو اوہیں لوکیں دے
 اسکولیں گھریں تے دفتریں دی کہیں طرح دی کوئی خدمت نہ کریں
 جیڑھے دیں دے ہالیں کون کھس گے ہن تے بروا چاہتا تے نے
 بغاوت دی علامت بن تے ول روازے دریاں بنچاں کرسیاں میزاں ہانہیا تے
 اوساری کاٹھی جیڑھی ان مکاںیں وچ لگی
 ول درختیں وچ بدل ویسے تے ٹرے جنگلیں دے پاسے
 پانی دریاویں وچ — ہوائیں آسمانیں ڈے ویں
 غلامی دے تڈاں ایہہ کارخانے سارے ڈھ ویں
 اُساری دانہیڑا کھڑ ویسے
 وہاری بھجسن اپنی جند بچاتے
 ہال ایں دھرتی دے چھٹ ویں غلامی دی سزاتوں
 جھڑولا دوسرے، ولادہسن ایہہ ہنراں
 جنگل اپنے ہتھ خوشی دے نال آسمانیں ڈے چیں
 ان کپڑیں ہال ان فصلیں وچ نچسن اتے گھسن پھلیں وانگے
 تے دھرتی نوئیں سرتوں زندگی دے ساہ گھننے

جڈاں کہیں شکل تے ہک لمبی چوڑی کھل کھنڈردی ڈیکھدا ہاں
 تاں اچانک میڈے ہتھ بندوق ولے پاسے ودھدے ہن
 انہاں ڈے کھل کھنڈ آئی ؟
 تے کیس کون ڈے تے رشوت انہاں ایں کھل کون گدھا ہوسے
 ہنراں بکھے ہنراپٹیں اکھیں وچ پلدے ہوئے انہاں سوالیں دے دریغے

میڈی دھرتی میڈے لوک

میڈے اندر والے جنگل وچ کوئی اُدھا چھیندن
 تائے ایں دھرتی بے وچ ناں بکری سچے آدمی کون ابھی کھل دا حوصلہ کینھی
 جڈاں میں سوہٹیں شیں کون ڈیکھداناں تاں اہل دین نفرتاں میڈیاں
 سوٹھپ بے معنی ہے میڈی حیاتی وچ
 خوشی وی تاں سوٹھپ دا ڈو جھاروپ ۽
 تے اہیں سانگے ایہہ ڈوہیں میڈے دشمن ہن
 سوٹھپ توں تے خوشی توں میکوں کیا گھنٹا ہے
 بیزے ویلھے تیڈے افسریں، پیو میڈے دے چہرے تے تھک سئی تہی
 اوں منظر کون پلپٹ میڈے ڈٹھا
 تہاں میں بھاؤ ساوٹ جوگا کینھا ہم میڈیں اکھیں چھڑا بھوڑا کرے ہن بے وی دے
 ہن میڈیں اکھیں توں ہکاڑا خون اہلدا ہے۔ سوٹھپ دے نال میڈا کیا تعلق؟
 جیرے ویلھے افسریں تیڈیں میکوں نا اہل آکھتے
 میکوں۔۔۔ جیئ دا نور بک آتش فشاں توں گھٹ فی
 اوجھری، آدمی دے نفس دی عزت تے حرمت نال کھیڈن اپنا حق چاٹن
 سمجھن کھیڈنا۔۔۔ ان مل جیاتیاں ساڈیاں
 میڈے قہر دے ڈر بھوکوں شائستہ لفظیں میڈے ہونٹیں کون جڈائی ڈے ڈتی ہے
 ہن چھڑا ایہہ گالھیں مندے کینھی بلکہ۔۔۔
 سرتوں پیریں تیں میڈا تن، بھاتے رت دے وحشی طوفانیں کون اچھلیندا ہے
 میڈا ہتھ اٹھیندے
 اپنی مک دی بک دھمک دے نال
 ایہہ اچھی حویلی بھورا بھورا کر سٹن کیتے
 جڈاں ان صورتیں کون ڈیکھداں تاں

میڈی دھرتی میڈے لوک

ساریاں اُمیداں میڈی دنیا دیاں سڑتے کیری تھی ویندین
تساڈیں شکلیں دی وحشت کنوں چھٹسے کڈاں جند میڈی
اپنے آپ اچ جیڑھے شیطانی ارادے رل کراہیں جوڑیے ہن نے
اوکڈاں ڈہ نے کھنڈر تھلیسن ؟

توں تے تیڈے وحشی قبیلے
سوٹھپ دے کرتے دھرتے بن گے ہیوے
توئیں جادو لاکنوں کم ہے تساڈا ایں سوٹھپ کوں میس پھوڑن
ہر دقہ جسمیں تے گل دی بھا ولھیٹے
کاوڑیے ہوئے درختیں دی طرف توں لبٹیں دی ہڑتال تھیندی ہے
انہاں دین لایں تے چڑیاں قطاراں جوڑ پھندیاں ہن
چھریے ہوئے دستخطیں ولگے
میکوں اینویں تساں جے ڈیکھسوتاں کیا سمجھسو
جی تے میں فانی ناں مرتے زندہ رہ ویساں
لگیتی تپشیا کٹ تے آدمیں ہک نانگ جن چھوڑیا، اونکوں پالیا، وڈا کیتا
کھلے دل نال اونکوں ووئیں دادا لہ کھوایا — آس ایہہ ہئی
جواں دے پھٹ دے چھویرے وچ انہاں دی زندگی سکھ چیں وچ رہے
تے ہن ایہہ نانگ نت قانون دے آنھے لہیندے
کڈپیں ایہہ آنھے خود کھا ویندے — ول وی نسل اپنی کوں دھیندار ہندے
ہن سٹن تے جو جھک تے پھٹ لہیندے، بین بند تھیکو ناں ٹوکن پے ویندے
تے اپنے زہری ڈنڈیں نال اونکوں ڈنگیندا ہے

میڈی دھرتی میڈے لوک

ایں پیٹھے دی ددھک کوں ڈیکھ تے
 جو گہیں دی راچی ہکے ترنگھے ودھدی ویدی ہے
 تے ہن ایہہ حال جو عام آدمی دے واسطے اتھ کوئی جا رکھنی
 ایہہ میڈے دیس دی موجودہ تاریخ
 میڈے یارو! اپنے دیس تے ہنیں دے پاسے ڈیکھ تے
 (دشمن تساڈا جنہاں دے سینے دے وچ خنجر میندا ہے)
 تساڈی اکھ فی تر تھیندی؟
 تساڈے جسم توں نفرت دیاں چھلاں فی نکلدیاں؟
 ان شہیدیں کوں گہو جہوویت دے ناں تے جن دیاں زندگیاں کھسیاں گیاں ہن
 اوکھینے نہ گہو جیڑھے غلامی دی حیاتی توں پے چس چیندن
 میڈے لوکو! انہاں نانگیں دی لعنت دی وجہ کوں
 تساڈیاں زندگیاں کیری تھیاں ہن
 اڈ! نواں ہک گیت ڈینداوے، تسا کوں زندگی ڈیے نویں
 ایہہ گیت ہک نواں سفر ڈیے
 تساں جو گہیں دافن چھوڑو
 اتے نانگیں کوں مارٹ دی شریفیں والی عادت سکھ گھنو
 ایں دیس دے وچ جھک وچن والے دے کیتے
 جھک وچن والے وی نہ بلکہ جھکائی والے وی جمدے ہن
 ایہہ بدشگونی دی علامت — ابتلا ہے میڈی دھرتی دی تباہی واسطے
 جھکدا ہے جیڑھا ختم کر ڈیو
 ایہہ دھرتی آپے سارے نانگیں توں آزاد تھی ویسے
 ہوا میں وچ ایندی بدبو کوں سناگھو

میڈی دھرتی میڈے لوک

تے رجم مادر وچ ایندا گل گھٹا ڈیوہ کیوں جوائنکوں کوئی حق فی
 جواد میڈی دھرتی دیکھن ہوائیں دے وچ پلے تے پانی پیوے اتھدا
 ایندی بدبو نال اپنے دیس دی آب ہوا کوں اصلوں میلا کینھا تھیون ڈیساں
 یاد رکھو ایہہ اساڈا اصلی دشمن ہے
 تے میں اندر دے ساکے ہتھ ہوئے وحشی جتھے انہاں اتے چھو ڈیساں
 تے انہاں دے مک و پنج توئیں اکھیں توں نندر کوں پاسے رکھیاں
 ڈینہہ اٹھیا تے ستایا سچ بدن تے لیراں پاتی تے پچا دھی نہیں دے پاسے پے گیا
 میں اپنے ہل کوں ہک پاسے رکھیم چا
 تے ناشیں ایس بچیں ہوئیں نشانیں توں پیڑیم اپنا نغمہ — چھک نوائی والا
 بے خبری دے وچ ادھ پندر نکتا — کپتے ہوئے سروانگے
 گاڑھیاں انقلابی کرناں سٹ تے اکھ جھپکدی وچ تھیا اوڈھراکھیں کوں
 میں کوشش کیتی لیکن رات کوں وہ جی ایس کوں اکھن کٹ
 میڈے اندوں اُباسی کوئی نہ بکتی
 میں ڈو چار آیتاں انگوردی سورت دیاں پڑھ تے
 اپنے سندھ سندھ کوں حوالے بسترے دے کر ڈتم
 میں ہک ڈاکل خواب ڈتھم — میں ڈتھم پتلون تے بش شرٹ پاتی
 سر کپے کچھ لوک میڈے دیس دے لوکیں کوں گھیلی ویندے ہن
 تے انہاں کوں کوپلیں دی شکل تے تے اندھا دے سمند وچ سٹیند پن
 میں جاگیم خواب توں — رڑھار تے ڈکداتے کنبہ ہویا
 اندھاریں دے جھلور ڈیکھ تے جالے دے وچ ڈیوے دی وٹ کنبہ گی
 گکھ اندھارا کھنڈیا تے نگلیں میڈے گھر کوں
 میں اپنے باری پیریں نال آیم ہارے دگ تے — اوں ویلے

میڈی دھرتی میڈے لوک

بیڑھے ویلھے آدمی دے پیریں اکھسکار لکے ہو لے مسدا دیندا ہاں
 اسان تے تارنیں دے گھوڑا راج رندر شاہی پی کریدی ہئی
 میں بھڑا بھڑا پورب کوں بھٹن دے کیتے نکتم
 سچھ دیاں پیدیاں کرناں میلن واسطے۔ ڈنہہ میڈی وتی وچ کھڑا نا
 میڈنیں اکھیں کوں ایہہ منظر تے نہ سگدا نا، میڈنیں اکھیں دے وچ رت لھتی
 تے میں اپنی مٹھ وچ بندھو نائیں کوں دھرتی ولے پاسے کھول چھوڑیم
 ڈوچھے غلطے پورب آلی جھگڑی توں سچھ نکتا بیویں ہاڑھا لکڑا بانگ ڈنہہ ہویا
 میڈے شل بدن تے سچھ دی پہلی لاٹ سکھ دا تیر ماریا
 تے میں غش کھانے ڈٹم۔ ڈھپ میڈے دروانے توٹیں تیج گئی
 ولیکھیں وچوں اندر جھاتی پاتس۔ شیت ڈنہہ جلدی دے وچ نا
 بھڑا ہویا آیا

پچا دھ پیاسے اُجھڑن کوں تے پورب وچ لہن کوں پا کرہیں
 کنبدیں اکھیں تے ڈکدے پیریں نال
 اونڈیاں اکھیں ڈریئے پکھئی دے وانگے لگدیاں ہن میکوں
 تے اونڈے پیر۔ جیویں وہندے ہوئے جٹھے پہاڑیں توں
 اچن جیتی بہار آگئی۔ میں این مہان دے استقبال دے لائق نہ ہم
 ڈنہہ سارا ہل وھون کنوں بعد
 اپنے ہل دے نال تھکا تریا میں ہک وٹ دی چھاں وچ ساہی کڈھن بہہ گیم
 تے اپٹنیں سوچیں کوں لھڑ دے وانگے اڈن کیتے چھوڑیم
 ہک پی دی چھاں وچ سکھ دا ساہ کڈھدی چڑی
 اسان وچ رلدے آوارہ جھڑ دے لہڑ دے ٹکڑے کوں ڈہدی پی و
 اچا ایہو پس جوا یہہ کتھ تے کٹر نیلی جھک دے وچ وچ تے پگھر سے

میڈی دھرتی میڈے لوک

تماں جو اووی تل اُتھا ہیں وُج تے گڈ پگھرے
تے اتنی دیرو ج اوں وٹ نے ہڈھیاں پتیاں میڈے اُتے کھنڈایاں

اچ ہوں گھاٹا لڑھاٹا
ول وی پرے اسمان تے تارنیں دے شہریں دیاں اکھیں گھلیاں ہویاں ہن
میڈے ذہن اچ سوچیں دے سُنج برجنگل بکھرن
اپنا آکھنا جلدے خلا رکوں ڈے کراہیں مندر ہک پکھی دے وانگے اڈ گئی
میڈنیں درنیں دینیں شیخیں توں پریرے
خلا دے پنڈھیں — گھاٹے جنگلیں دی دھرتی تے
فوجاں درختیں دیاں صفاں بدھی کھڑیاں ہن — جنگ اندھاریاں لڑ دیاں ہن
پاگل ہوائیں کاوڑ دے وُج جو طرف لڑ دیاں ہن
پہاڑیں دے سریں — تے جہیں توں لہہ تے
لہو دی گاڑھی چھل دی شکل وُج نہراں پیاں وسندیں
آدمیں دے گوٹھ، وستیاں، شہر ہک ان جاٹ اُت گھٹ وُج پے کنبدن
اندھے پیریں تے بدن بھدے ہن
اپنے تازہ تازہ کپیے ہوئے سراپے ستھیں دے اُتے چاتی تے
رستیں تے لہو ترمدا پے — کپیے سر ڈراکل جیہیں چڑا ہنیں تال
انہاں برباد کر ڈیوٹن والیں تہذیبیں تے لعنت بھیندے ہن
زمین اپنے بدن کوں آپ چاچھو کیے اُتے اپنے ہزاریں ستھیں دے تال
اپنے سندھ سندھ کوں سمندر (شوکرے ہوئے سمندر) دین چلیں وُج پی سٹیندی ہے
میڈے جالے کنوں مینہ دین پھواریں دی لڑائی دا گڑھ پیا امدے

ستواں باب

اے لاش جیجھے آدمی، یو کھر بچاویں ا
 ڈیکھو، گجھ شہرین تساڈیں تے اڈرے پن
 ایہہ نہ سمجھ جو چپ کیتے درختیں دیاں زبانان کیتھی
 گالہ ایہہ، اوچپ دے دیوتا پن جیرھے جو اندردی طاقت تے ودک جیندن
 تساں سارے حویلیں، جھگڑائیں والی
 کھٹی تہذیب اچ پے مرنے ہوئے موت اپنی
 تے دعویٰ ہے جو سوچاں تے سٹپ ساڈا — ودھن کارے
 تساڈیاں علم دیاں گالھیں — کرنڈیاں پن زنا سادہ زبانیں نال
 ہندی بھوتیں توں پھپھرن والے ون
 بندے کون ٹھڈی ٹھار چھاں دیاں سوکھڑیاں ڈیندے ہن
 انہاں جنگلیں وچ، جتھ حکومت ہے ہوائیں دی
 بندہ اطمینان دا دھن نال رکھ تے گیان دھیان اچ مت تھی سگدے
 تساڈے شہرین دی نوٹیں سرک تے گزری ہوئی دے بارے وانگے
 گھلینڈیاں ہویاں گردین ڈانڈ گاڈیاں
 جنہاں دے کوہوں لنگھدیں بجلی وانگے چمکنیاں کاراں
 اینویں لگدے — جیویں انسان دے ادراک دے وچ
 چار پھیتے لگ گے ہوون
 جیرھا گردا ویندے بے فکر اتے بے چنتا
 کناے دے درختیں، پتریں تے پھلےں دی کھس کھس نال

میڈی دھرتی میڈے لوک

ان سڑکیں تے ماضی، حال ملدے ہن
تے ہک ڈوجے کول کہتریاں اکھیں کھرتے ڈیکھدے ہن۔ لوک تے توہین دیاں
ساری مخلوقات دا مل ڈہ گے اچ انسان دتیں نظریں کنوں

جہازیں نال جیڑھا باز اڈردا ہے ہوا دے وچ
اوجیا کھیا پکھی کیجھی بلکہ ہوں پڑا تے بزرگ
جیڑھا جوالہاں دی تہذیبی اُچ چھک اُتے نیلی اُچائی توں نظر دکھا ہے
تے تاریخ دے ورقیں اُتے اپنی وڈائی دی علامت بن تے جھنڈے وانگ لہرا ندے

انسان د وڈپن دا رنت دھریں آلا
کھلنا ناٹک ڈیکھ گھنک تاں پہاڑی کھل توں گوخن پئے ویندے ہن
سمندر دی شکل تے طنزیہ کھل کھیڈ دی ہے
کھل کنوں ہڈ ویندا ہے آسمان
پُرائے جنگلیں دی کھ دے وچوں خود سُخا پور وحاں و سداں رہندیاں ہن
کپہیدن چپ چھاتی ٹوک دے وچ سرکوں
اے انسان! تیتھے پرکتہ نیندے ہے ہن تیکوں؟ تیتھے ڈوچھو چھوٹے پیر
جیڑھے جو تیتھی اکڑی ہوئی تہذیب ولے بار وچ دب گن
سٹو!

کندھتیں آتے طوفان رڑدے ہن

میڈی دھرتی میڈے لوک

اٹھواں باب

ایہ گیت درمیاں پہلے میکوں چھوڑ گیا لا
اج این میڈے ہونٹیں دی چو کاٹھتے دل پیر رکھینے
وادیاں ساڈے راگ وڈیاں پن۔ تے جن میڈی دی وچ آگے
تے دل ادن میڈے اندر بھاؤ کھائی ۽
ہل میڈے سٹھیں دے وچ ہک اڑد با بن گے
ہنٹیں وچ میڈا کم۔ سنگھریں وانگوں میڈے پیریں کون چمڑ گے
ماکھی وانگے تیدیاں گالھیں میڈا پاند اصلوں فی چھوڑینیاں
میڈا دل ہک نہر بن گیا ہے۔ تیدے پاسے وہن کیتے
اتے میڈا داغ ہک جھرو بن گے
اپنے دروازے چھڑا تیدے کیتے کھولن دے سانگے
باغیں توں ایہہ پھل منیں تیدے واسطے آندین
ایہہ پھل ہک پکھی ۽
جیرھا تیدے والیں دے اندر آ لھنا جوڑن دا چاری ہے

او گیت، پچھلی رات جیرھے آپاں کٹھے گنگنائے ہن
مالی تنن جھٹتیں دے وچ اٹیکے کھڑیئے ہن
تے او پھل جیرھے لتھے ہن دھرتی تے اپنے درختیں والے پاسے دلتا بھل گن

میڈی دھرتی میڈے لوک

ناریل دے بلغ وچ کل رات جیڑھا چنر روکھی دا جیڑھا سینہ وٹھا لا
 حالی کوٹیں ناریل دے تن دھوں ترمدایا ہے
 میں اوتریڑے اپٹیں اکھیں وچ بھرین چا
 میکوں تیڈے نال اتنا پیارے — اتنا پیارے
 جتنا سبھ کوں دھرتی نال
 راتیں کوں میں دیناں پیا — تے ڈینہہ تھیون تے ول امدان
 تیکوں ڈیکھن — تے اپنا آپ و سراوٹ کیتے
 جے ہکوی گھرتے ہک وی وٹ باقی نہ رہوے، تاں وی کیا تھی پیا
 میں ستمیں نال تیں تے زندگی دی چھاں کرسیاں
 پینگہ — ساڈیں ہنئیں تے آلس بھنی ہے
 او ملوں! تے اپٹیاں ڈاتریاں چائی چلوں

وادیں وچوں شرنا دیاں آوازاں پیاں پھٹدیاں ہن
 اتے السانی وستیں ولے کھنڈیں وچ پھٹیر و تھی تے روندین
 انسان دئیں انہاں گناہیں والیں راتیں وچ
 اساں شادیاں کریدے پیسے
 تیڈی سیندھ — اساں ڈونہیں دے جذبات دے سیندھ ورتوں پُر ہے
 حیاتی دے اندھاکے پنڈھ وچ آپاں ڈونہیں
 ہتھیں دے وچ ہتھ ڈے تے ایس دگ دے اُتے ٹررتے اپٹیاں منزل پسیوں
 اتے پہلے جگہاں وچ اساڈے جسمیں سیٹھوں مسلیے ہوئے
 پھلے تے موبیں وچ تھرکدے ڈینہہ کوں چم گھنوں آپاں

میڈی دھرتی میڈے لوک

تیدے ہونٹیں توں تے تیدے پیٹ وچوں خواہیں دی ہک نسل جسے
 عمل دے سیک وچ ہتھ پیر جیندے بھریتے ہوہن
 جیڑھی انسانی آبادئیں وچوں بے عملی کون کدھ ڈیے
 ترڑیے باغ خوشحالی دے — ساڈے نینہ دے پھلےں دے وانگوں
 تے ساڈے جسمیں دی مٹی دا آن ساڈی امیدیں واسطے رنج بنے
 تے ساڈے سفر کون وقت دیں انہاں پرپے والیئیں وادئیں توٹیں گھن ویسے
 جیڑھیاں اکھیں توں اوڈھ رہن
 ساڈے جسمیں داسدھ سندھ دلا انسان دی صورت دے وچ
 اندر سویریں دے وچوں پھٹے
 جانی! توٹیں میڈیاں اکھیں ہنھوں وچ ترہن
 میڈیاں ہنھوں جیڑھیاں سارے وجود وچ اُن ڈکھیں وانگے کھنڈر گیاں ہن
 جیڑھے تیں میں کھٹے چا تہن
 تے اوڈکھ، جیڑھے میڈے دیس — تے لوکیں میڈیں چا تہن
 ولاوی صبر تے ضبط آلے جیسے
 چپ چپاتے جیڑھے تیدھی رگ رگ اچ وہندے ودن
 ایہہ انہاں دانیض وچو میں اپنی چری کاوڑ دیاں واگاں پکڑیاں ہویاں ہن
 میڈے سینے دے اندر جیڑھی چپ قید و اونکوں اصلوں نہ چین امد
 جیکر تیدیاں ہن میڈے پجلدے ڈینہہ اپنی آم شام اچ گھن نہ گھندیاں
 تیدیاں کھنڈریاں زلفاں
 میڈے ڈکھ دئیں راتیں کون جیکر نہ ویڑھ گھندیاں اپنے اندر وچ
 میڈا دیس، میڈے لوک، میڈی دھرتی
 سب تیدے وجود اچ تے تیدے کیتے میڈی بے انت چاہت وچ وچڑ گن

میڈی دھرتی میڈے لوک

تیڑئیں اکھیں دے وچ میکوں افق دے توں جلوے ڈسدے ہن
تے ایہہ افق ظالم صدی دے سامھیں آوٹ کیتے ڈیندن شارتاں
پیریں میڈئیں کوں

میکوں سُدھ ہے میں انہاں کوں فتح کر گھنساں
محبت والیں ان کھنڈر جھکائیں وچ ہڈ کرہیں
انسان تھیوٹ دی میکوں حاصل ہے
نکھر پ تے وڈائی

کشکول و سچ سمندر (غزلاں)

دھرتی نے حوالے نال کیتی گئی او شاعری ہمیشہ زندہ رہندی رہی جس وچ سورج دی جھلک دی ہو۔ ممتاز حیدر
دی شاعری وچ ایہہ ڈونہیں خوبیاں موجود ہن۔
ڈاکٹر نبی بخش بلوچ

”کشکول وچ سمندر“ سرائیکی ادب میں نمایاں مقام حاصل کرے گا۔ ممتاز حیدر جیسے جوان فکر اور جوان ہمت
اہل قلم اپنی ایسی ہی تخلیقات سے سرائیکی شاعری کو آگے بڑھانے میں بنیادی کردار ادا کریں گے۔ امید ہے کہ اس کے فن
اور شاعری میں نئی حرارت اور شگفتگی پیدا ہوگی۔
شوکت صدیقی

ممتاز حیدر دی غزل پڑھن نال ایہہ محسوس تھیندے جو شاعر نے ادبی ذوق نے وٹ دیاں پاراں دروڑی آریائی
کنوں رس چوبینڈن۔ لامڑیاں اتے بنگوں سامی عربی ماحول وچ پلین تے ودھین اتے ایندے پتر پونبلیاں مغربی
انکار دے سوچھے کنوں سوچھپ داکورو فل گھدے۔ شاعر نے لفظیں کون مقامی اساطیر دا چولا پوکے ہک پو لھے
فکری وزن نال انجھی کالھ کرٹ دا ترلا کیتے۔ جیڑھی سمندر دی پو لھائی رکھدی ہووے تے کشکول وچ سمولے
تھی وچھٹی دی صلاحیت دی۔
محمد اسماعیل احمد قی

شاعری دا منصب محض وقتی خوشی دا احساس پیدا کرٹ فی ہوندا بلکہ اونڈے نال نال فکر تے سورج دیاں
نویاں رالیاں سجھاوٹ دی ہوندے۔ ممتاز حیدر نے ڈونہیں تقاضے پورے کر کے وڈی شاعری دی بنیاد رکھی۔
سرائیکی شاعری وچ ایہہ لب دلجو نواں وی ہے تے معیاری وی۔ پرو فیسر اے۔ بی۔ اشرف
”کشکول وچ سمندر“ دی شاعری موجودہ دور دے ہک ذہین، دیانتدار تے تخلیقی صلاحیتاں کھن والے
شخص دی شاعری ہے۔ جیڑی موجودہ شعری تقاضیں کون ملحوظ رکھ تے کھلی اکھ تے زندہ وجدان دے ایرے تے
اپنی شاعری دی عمارت اُساری تے اپنے اُتے کہیں مخصوص نظریے دا سنسرب عائد فی کیتا۔ میں ممتاز حیدر
دی شاعری کون موجودہ دور دی جیندی جاگدی شاعری آکھ سگدان۔
محمد اسلم رسولپوری

ممتاز حیدر ڈاہر سرائیکی ادب کے افق پر ایک سورج کی طرح طلوع ہوتا ہے۔ اس جوان سال شاعر نے اب تک
سرائیکی کے جدید ادب میں گراں قدر اضافہ کیا ہے۔ مجھے یقین ہے کہ کل وہ سرائیکی کے جدید شعراء میں سب سے آگے ہوگا۔
حسن رضا گردیزی

ممتاز حیدر اپنے وجود تے اپنے عہد اسارا ڈکھ جو گیندے اتے اکھ توں ہونٹ تیں جیڑھا برزخ و اونداسفر
کریندے دل اپنے عمر دی گواہی دیندے۔ بیشک ہیں گواہی وچ فخر تے وڈائی۔ پرو فیسر انوار احمد
ممتاز حیدر دا ذہن معاشرے دے اعمال کیتے محشر دے میدان توں وی زیادہ روشن تے وسیع عدالت دی
حیثیت رکھدے تے او آپ ای عدالت دے اندر ہر پسے گو نجدی گرجدی تے فیصلہ سُٹاوٹ والی دلیر آواز وچ
حرف حرف تحلیل تھیند الحظ۔ اولحظ، جیڑھا شک و کئی زمانیں تے محیط۔ محسن نقوی

ممتاز حیدر دی غزل کہتیں وی نواردی مٹور پیدائی کریندی۔ او مادیت پرست عہد دیاں منافقتاں دا کھلے ڈلے
انداز وچ اظہار کریندے تے اج دیاں منفی قدراں دا برملا ذکر کریندے۔ او انہیں منفی تے غیر صحت مند رویں دے
خلاف احتجاج کریندے کہیں جاہ تے وی سمجھتی کریندا بلکہ بھرپور طنز نال ڈاکریندا ڈسے۔ پرو فیسر طاہر تونسوی